

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

Rizika úvěrových produktů a zadluženost domácností

Bakalářská práce

2021

Anna Běhounková

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Anna Běhounková**
Osobní číslo: **E18268**
Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Ekonomika a provoz podniku**
Téma práce: **Rizika úvěrových produktů a zadluženost domácností**
Zadávající katedra: **Ústav podnikové ekonomiky a managementu**

Zásady pro vypracování

Cílem práce je vymezit rizika úvěrových produktů a charakterizovat spotřebitelské úvěry v České republice. Práce se bude dále zabývat poskytováním spotřebitelských úvěrů a s tím související novelou č. 257/2016 Sb. Následovně se bude zabývat zadlužením domácností a jejich možnostmi řešení, včetně odkladu splátek, prodeje majetku a osobního bankrotu.

Osnova:

- Charakteristika úvěrových produktů se zaměřením na spotřebitelské úvěry.
- Rizika úvěrových produktů.
- Dopady Novely č. 257/2016 Sb. na žadatele o úvěr.
- Zadlužení domácností a možnosti jeho řešení.

Rozsah pracovní zprávy: **cca 35 stran**
Rozsah grafických prací: **-**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

LOCHMANNOVÁ, A. Bankovnictví: základy bankovnictví. Prostějov: Computer Media, 2018. ISBN 978-80-7402-305-7.
Navigátor bezpečného úvěru. [Navigátor bezpečného úvěru 2018]. In: *EEIP a. s. [online]*. Praha: Univerzita Karlova, 2018 [cit. 17.06.2020]. Dostupné z: http://www.eeip.cz/wp-content/uploads/2019/04/190121_NBU_studie-final.pdf.
SLANINA, J. Zákon o spotřebitelském úvěru: komentář. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-645-6.
REVENDA, Z. Peněžní ekonomie a bankovnictví. Praha: Management Press, 2014. ISBN 978-80-7261-279-6.
Ústavní zákon: Ochrana spotřebitele, spotřebitelský úvěr, požadavky na výrobky, ČOI. Ostrava: Sagit, 2019. ISBN 978-80-7488-361-3.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Ing. Liběna Černožorská, Ph.D.**
Ústav ekonomických věd

Datum zadání bakalářské práce: **1. září 2020**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

L.S.

prof. Ing. Jan Stejskal, Ph.D.
děkan

doc. Ing. Marcela Kožená, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 1. září 2020

Prohlašuji:

Práci s názvem Rizika úvěrových produktů a zadluženost domácností jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 4. 2021

Anna Běhounková v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. Ing. Liběně Černožské, Ph. D. za odbornou pomoc a cenné rady, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

Dále mé poděkování patří celé mé rodině a přátelům, kteří při mně stáli po celou dobu a byli mi oporou.

ANOTACE

Cílem práce je vymezit rizika úvěrových produktů a charakterizovat spotřebitelské úvěry v České republice. Práce se bude dále zabývat poskytováním spotřebitelských úvěrů a s tím související novelou č. 257/2016 Sb. Následovně se bude zabývat zadlužením domácností a jejich možnostmi řešení, včetně odkladu splátek, prodeje majetku a osobního bankrotu.

KLÍČOVÁ SLOVA

úvěrové produkty, spotřebitelský úvěr, zadluženost

TITLE

Credit products risks and household indebtedness

ANNOTATION

The aim of this work is to define the risks of credit products and characterize consumer loans in Czech Republic. The work will occupy with provision of consumer loans and the related amendment no. 257/2016 Coll. Subsequently, it will occupy with household indebtedness and their options, including deferral of instalments, sale of property and personal bankruptcy.

KEYWORDS

credit products, consumer loan, indebtedness

OBSAH

SEZNAM ILUSTRACÍ	9
SEZNAM ZKRATEK	10
ÚVOD.....	11
1 Charakteristika úvěrových produktů.....	12
1.1 Poskytované úvěry	12
1.1.1 Úvěry poskytované bankovními institucemi	12
1.1.2 Úvěry poskytované nebankovními institucemi.....	13
1.1.3 Úvěry z pohledu spotřebitele	14
1.2 Druhy úvěrů	14
1.2.1 Spotřebitelské úvěry	15
1.2.2 Proces získání úvěru	17
1.3 Finanční gramotnost	18
2 Rizika úvěrových produktů.....	20
2.1 Rizika na straně věřitele.....	20
2.2 Rizika na straně dlužníka.....	22
2.2.1 Exekuční řízení	23
2.2.2 Osobní bankrot.....	24
2.2.3 Odklad splátek	25
3 Dopad Novely č. 257/2016 Sb.....	27
3.1 Definice zákona č. 257/2016 Sb.	27
3.2 Dopad novely č. 257/2016 Sb. na žadatele o úvěr.....	28
3.3 Dopad novely č. 257/2016 Sb. na poskytovatele.....	29
3.4 Změny týkající se spotřebitelských úvěrů	29
4 Zadlužení domácností a možnosti jeho řešení	31
4.1 Zadlužení domácností a jeho struktura	31
4.2 Komparace zadluženosti mezi státy.....	34
4.3 Rizika zadluženosti českých domácností.....	35
4.4 Způsoby řešení nesplácení úvěrů.....	35
4.4.1 Exekuční řízení	36
4.4.2 Osobní bankrot.....	38
4.4.3 Odklad splátek	40
4.5 Měření finanční gramotnosti.....	41
4.6 Působnost ČNB v oblasti ochrany spotřebitele	42

4.6.1 Opatření ČNB souvisejících s koronavirovou krizí.....	44
4.7 Návrhy a doporučení.....	45
ZÁVĚR	48
POUŽITÁ LITERATURA	49
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	50

SEZNAM ILUSTRACÍ

OBRÁZEK 1 - STRUKTURA VÝDAJŮ DOMÁCNOSTÍ V ČR ZA ROK 2019.....	32
OBRÁZEK 2 – CELKOVÉ ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ V MILIONECH KČ V LETECH 2015–2020	33
OBRÁZEK 3 – KOMPARACE ZADLUŽENOSTI STÁTŮ K 31. 12. 2019 VYJÁDŘENÉ V %.....	34
OBRÁZEK 4 – POČET EXEKUČNÍCH ŘÍZENÍ V LETECH 2010-2019	37
OBRÁZEK 5 – POČET OSOBNÍCH BANKROTŮ V LETECH 2010-2019	39
OBRÁZEK 6 – POČET REGISTROVANÝCH ODKLADŮ SPLÁTEK V LETECH 2017-2019.....	40
OBRÁZEK 7 – VÝVOJ POČTU NEBANKOVNÍCH SUBJEKTŮ V LETECH 2015-2020	43

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČNB	Česká národní banka
ČOI	Česká obchodní inspekce
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
RPSN	Roční procentní sazba nákladů
Sb.	Sbírka zákonů

ÚVOD

Zadluženost je součástí každodenního života. Zadluženost se netýká pouze osob, ale také domácností, firem i států. Firmy a státy se zadlužují kvůli budoucím ziskům. Nakoupí si efektivnější vybavení a předpokládají zvýšení tím jejich současných aktiv, které povede ke zvýšení zisku. Kdežto domácnosti málokdy přemýšlí nad dlouhodobými investicemi. Spíše naopak. Jednají na základě jejich emocí a chtějí, což nevede k racionálním úsudkům. Jsou schopny se zadlužit jen kvůli týdnu dovolené.

Cílem bakalářské práce je představit si rizika spojená s akceptovanými spotřebitelskými úvěry. Práce charakterizuje obecně úvěrové produkty zabývající se hlavně spotřebitelskými úvěry, které jsou nabízeny bankovními i nebankovními institucemi. Zahrnuje proces, který naznačuje možnosti a pravidla, jak spotřebitelé mohou získat spotřebitelský úvěr. Následují rizika, která mohou vzniknout na straně věřitele i na straně dlužníka. Určité riziko představuje i finanční gramotnost domácností, která je zde také vysvětlena.

Další kapitola pojednává o zákoně o spotřebitelském úvěru, který byl novelizován v roce 2016. Tato kapitola v sobě obsahuje definici samotného zákona, dále dopady na žadatele a poskytovatele, kde naleznete změny, které přinesla již zmíněná novela. Poslední částí této kapitoly jsou jednotlivá vysvětlení, proč došlo ke změnám v zákoně. Jedná se například o přísnější kontroly ze strany České národní banky, která reguluje a dohlíží již od roku 2016 na oba poskytovatele, bankovní i nebankovní.

Následuje kapitola týkající se zadluženosti domácností a samotného řešení. Obsahuje definici, co zadluženost vlastně je a jaké příčiny mají na svědomí právě zmíněnou zadluženost. Dále jsou představeny nejčastější výdaje domácností, kde se nachází shrnutí oblastí, kam nejčastěji putují finanční prostředky domácností. Práce obsahuje komparaci zadluženosti jednotlivých států, především zadluženost sousedících zemí s ČR. Jsou zde vysvětleny také možná řešení, kterými se dá ze zadluženosti dostat. Není to nic příjemného, ale jiné možnosti nejsou než exekuční řízení, osobní bankrot či odklad splátek. Následují výsledky měření finanční gramotnosti českých domácností a vydaná opatření Českou národní bankou včetně opatření souvisejících s koronavirovou krizí.

1 Charakteristika úvěrových produktů

Úvěrové produkty můžeme charakterizovat jako dočasné propůjčení peněžních prostředků poskytované věřitelem za účelem získání financí zvýšené o přidanou hodnotu, a to s předem dohodnutou přírážkou zvanou úrok, kterou je dlužník ochoten zaplatit věřiteli za poskytnutí okamžitých peněžních prostředků. Domluvené poskytnutí finančních prostředků vzniká alespoň mezi dvěma stranami, kdy na jedné straně figuruje věřitel, kterému vzniká pohledávka vůči dlužníkovi, a na druhé straně dlužník, kterému vzniká závazek vůči věřiteli. Věřitel poskytuje své finance za předem domluvený úrok dlužníkovi, který je povinen uhradit celou domluvenou finanční částku společně s úrokem věřiteli. Zákon č. 89/2012 uvádí: „*Úvěrovaný vrátí úvěrujícímu peněžní prostředky v měně, ve které mu byly poskytnuty. V téže měně platí i úroky.*“ (Občanský zákoník, 2018, str. 228) Může se stát, že dlužník nepřijde přímo do kontaktu s věřitelem neboli poskytovatelem úvěru, ale objeví se zde třetí strana, které říkáme zprostředkovatel alias poddlužník, který má za úkol sjednat dlužníkovi finanční jistotu od věřitele. Samozřejmě zprostředkovatel nepracuje zadarmo, obvykle má dohodnutou taxu (úplatu neboli provizi) za sjednaný úvěr.

1.1 Poskytované úvěry

Úvěr lze získat dvěma způsoby, tudíž žadatel o úvěr neboli budoucí dlužník se může sám od sebe rozhodnout, jakou cestu zvolí. Finanční prostředky lze získat buď od bankovních institucí, nebo nebankovních. Vždy je ale rozumné jít právní cestou, kde platí zákony a morální pravidla. Tudíž bychom se měli před každou možnou zápujčkou zeptat sami sebe, co je pro nás nejvýhodnější a nejbezpečnější variantou. Ve většině případů se jedná o bankovní instituce, kdy máme předem sepsanou Smlouvu u úvěru, kde je jasně, věcně a srozumitelně vše sepsáno a vysvětleno, tudíž nemůže docházet k omylům. Je vše právně ošetřeno.

1.1.1 Úvěry poskytované bankovními institucemi

Mezi bankovní instituce řadíme banky, které mají za úkol poskytovat finanční služby fyzickým osobám, které podnikají, ale také nepodnikajícím osobám, které tíží jejich současná finanční situace. Zatímco pro osoby s podnikatelskou činností může úvěr znamenat hlavní zdroj financování jejich živnosti, pro osoby soukromého odvětví znamená zlepšení kvality života a jejich finanční situace.

Banka shromažďuje volné peněžní prostředky, které dále nechává postoupit potenciálním dlužníkům ve formě úvěru. Jako každá instituce nebo podnikající osoba na území České republiky musí mít pro svoji činnost licenci, v tomto případě se jedná o bankovní licenci. „O

udělení licence rozhoduje Česká národní banka na základě předložené žádosti.“ (Lochmannová, 2018, str. 14)

Bankovní instituce se zabývají mnoha obchody, které lze rozdělit na aktivní, pasivní a neutrální. Mezi aktivní obchody patří poskytování půjček (např. úvěry, mikropůjčky), mezi pasivní řadíme přijímání peněz od klientů (např. splátky úvěrů) a neutrálním obchodem se rozumí například směnářská činnost.

„Každá banka má svou úvěrovou politiku, tj. soubor zásad a metod, které se uplatňují při poskytování úvěrů.“ (Černohorská, 2017, str. 116) To znamená, že záleží jen na bance a jejích základních principech, zda úvěr poskytne či nikoli. Mezi základní principy banky můžeme zařadit návratnost a výnosnost.

1.1.2 Úvěry poskytované nebankovními institucemi

Tento typ zápůjčky je poskytován jiným subjektem než bankou. Tyto nebankovní subjekty mohly mít do 30. listopadu 2016 pouze živnostenský list s oprávněním poskytování finančních prostředků za účelem výdělků díky přidané hodnotě neboli úroku. Díky novele č. 257/2016 Sb. Zákon o spotřebitelském úvěru, která platí od 1. prosince 2016, musí mít tyto subjekty licenci od České národní banky jako je to u bankovních institucí. Každý nebankovní subjekt je povinen řídit se příslušnými nařízeními, které reguluje ČNB. Zákon říká: *„Nebankovní poskytovatel spotřebitelského úvěru je právnická osoba, která je oprávněna poskytovat spotřebitelský úvěr na základě oprávnění k činnosti nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru, které jí udělila Česká národní banka.“* (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §9) Všichni potenciální klienti jsou prověřováni několika způsoby. Musí se prověřit v registru dlužníků a převážně záleží na jejich finanční situaci. Pokud se jedná o nezaměstnané občany, studenty, ženy na mateřské či důchodce, získání úvěru, dokonce i tzv. mikropůjčky, která je do 5 000 Kč, není snadné. Takoví klienti bohužel nesplňují dobrou bonitu, při které instituce vidí návratnost svých půjček. Díky špatné bonitě klienti vyhledávají další možnosti, kde se si zajistit finanční jistotu, a proto jsou často odkázáni na lichvu, tj. půjčky s přehnaně vysokým úrokem, které již nejsou nijak regulovány státem.

Prvotním zamýšlením, proč zavést povinné licence pro nebankovní instituce bylo z důvodu „vyčistit“ finanční trh od tzv. lichvářů, kteří nerespektují pravidla a podmínky České národní banky, avšak „lichváři“ si vždy najdou cestu, jak obejít zákon.

1.1.3 Úvěry z pohledu spotřebitele

Jak již bylo zmíněno, spotřebitel si žádá o poskytnutí úvěru z důvodu zlepšení kvality života a jeho finanční situace. Nejčastějším důvodem, proč si vzít úvěr bývá studium samotného budoucího dlužníka či jeho dětí, dále dovolená, pořízení nemovitosti či movité věci.

Pokud se žadatel, potencionální dlužník, rozhodne pro úvěr, měl by být zodpovědný a obezřetný vzhledem k informacím, které mu bankovní či nebankovní instituce poskytnou o nabízených produktech. Na druhou stranu i on by měl být upřímný k potenciálnímu poskytovateli při poskytování svých osobních údajů a informací o své finanční situaci. Nesmí zapomínat na schvalovací procesy, kterými musí projít každý žadatel, který si zažádá o vypůjčení peněz. Nesmí uvádět nepravdivé informace záměrně, ať už ho k tomu vede jakýkoli důvod. Naopak pokud uvede klamné informace neúmyslně, svědčí to o jeho nepozornosti. Půjčovat by si měl ten člověk, který má skvělou finanční gramotnost, rozumí a orientuje se ve finančním prostředí, tudíž dokáže vyhodnotit nejvýhodnější nabízený produkt.

1.2 Druhy úvěrů

Na českém finančním trhu se objevuje mnoho druhů úvěrů, které se dají členit z mnoha hledisek, a to dle doby splatnosti na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé, způsobu zajištění na zajištěné – to jsou úvěry, u kterých banka potřebuje mít zajištěnou určitou zástavu; a nezajištěné – spočívají naopak v poskytnutí peněz těm klientům, u kterých si je banka jistá, že své peníze obdrží zpět a včas, jedná se především o prvotřídní klientelu. Úvěry členíme i podle měny, ve které jsou poskytované, a to na korunové, které jsou poskytované v Kč, a devizové, což jsou úvěry poskytované v cizí měně.

Dále podle účelu a subjektu na podnikatelské a mezibankovní úvěry, úvěry občanům a další. Může se jednat o krátkodobé, střednědobé, ale i o dlouhodobé úvěry. Občanům banky poskytují také krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé úvěry. Tyto typy úvěrů pomáhají k pořízení movitého ale i nemovitého majetku. „*Obvykle se jedná o úvěry účelově zaměřené, tzv. spotřebitelské úvěry.*“ (Černohorská, 2017, str. 119) Krátkodobé úvěry a půjčky se dají dělit dále například na kontokorentní úvěr a spotřebitelský (blíže o spotřebitelském úvěru v kapitole 1.2.1). Kontokorentní úvěr se zakládá na běžném účtu s úvěrovým rámcem, tzn. že „*klient čerpá úvěr automaticky tak, že provádí platby ze svého účtu, na němž v důsledku toho může přecházet i do debetu.*“ (Revenda, 2014, str. 99) Jinými slovy klient může čerpat více peněz, než má na svém běžném účtu našetřeno, může jít tzv. do mínusu. Tato služba však není zadarmo. Banka si stanoví výši úroku, který bude klient pravidelně bance platit. Mezi dlouhodobé úvěry řadíme především hypoteční úvěr, který patří mezi nejstarší druhy

bankovních úvěrů. „*Hypotečním úvěrem se rozumí úvěr poskytnutý právnické či fyzické osobě a je zajištěn zástavním právem k nemovitosti.*“ (Černohorská, 2017, str. 126) Banky nám tento druh úvěru poskytují především na nákup nemovitosti, samotnou její výstavbu či rekonstrukci, opravu nebo modernizaci. Neposkytuje se bez zajištění, vždy se klient musí zaručit.

1.2.1 Spotřebitelské úvěry

Zákon definuje spotřebitelské úvěry: „*Spotřebitelským úvěrem je odložená platba, peněžitá zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli.*“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §2) Spotřebitelské úvěry lze definovat jako typ úvěrů, kdy na jedné straně stojí banka v roli poskytovatele (věřitele) a na straně druhé fyzická osoba v roli dlužníka (spotřebitele). Jedná se o smluvní vztah, kdy se banka (poskytovatel) zavazuje poskytnout své přebytkové finanční prostředky spotřebiteli za úplatu, tj. úrok. Tato půjčka je vymezena a sjednána na určitý čas s pravidelnými splátkami navýšené o úrok. Spotřebitel má povinnost splácet úvěr v pravidelných splátkách, obvykle jednou za měsíc. Využívá se především na nepodnikatelské účely jako jsou nákupy spotřebního zboží, vybavení domácnosti, nákupu automobilu aj. Také se dá tento úvěr použít k financování nepodnikatelských potřeb, do kterých můžeme zahrnout např. rekreační pobyty nebo úhrada závazků, na které dlužník bohužel nemá své prostředky. Peníze z úvěru ulehčují spotřebiteli život. V současné době se jedná o nejjednodušší způsob, jak získat finanční prostředky na uspokojení svých vlastních potřeb.

Spotřebitelský úvěr lze získat přímo od poskytovatele, kterým je banka, nebo od nebankovní společnosti, případně si spotřebitel může zažádat o zprostředkování úvěru od externího zprostředkovatele. Nebankovní společností se rozumí i úvěr poskytnutý obchodem na konkrétní věc. Stává se, že spotřebitel nemá dostatek finančních prostředků na nákup dané věci. Tato situace se dá vyřešit i tak, že si může sjednat na místě po předložení dokladů totožnosti spotřebitelský úvěr, který je na první pohled výhodný, ale nakonec tomu tak být nemusí. Pokud se rozhodne pro banku, musí počítat s náročnějším procesem vyřizování, než je u nebankovních institucí. V současné době je už možné sjednat úvěr i online přes internet, a to od obou institucí, jak od bankovní, tak nebankovní.

ČNB dohlíží na dodržování povinností poskytovatele, zprostředkovatele a osoby pořádající odborné zkoušky zaměřené na prokázání odborných znalostí a dovedností dle zákona č. 257/2016., o spotřebitelském úvěru. V každé smlouvě o spotřebitelském úvěru musí být konstatovány a přesně definovány určité parametry, které úvěr detailně charakterizují. Pro případného zájemce, který má zájem o spotřebitelský úvěr, je velmi důležité znát všechny

parametry úvěru. Mezi parametry řadíme účel úvěru, jeho výši, měnu, splatnost, úrokovou sazbu, způsob čerpání a splácení úvěru.

Nová právní úprava spotřebitelského úvěru značně zlepšuje postavení spotřebitele. Zákon č. 257/2016 Sb. obsahuje několik opatření, díky kterým jsou spotřebitelé maximálně chráněni před nekalými taktiky.

Spotřebitelské úvěry se poskytují za předem domluvený úrok, který navyšuje celkovou částku, která se bude vracet poskytovateli. Úrok bývá vyjádřen ve formě roční úrokové sazby v procentech neboli zkratkou p. a. (z latinského názvu – per annum), což znamená že i když platíme úroky každý měsíc společně se splátkou úvěru, úrok je vypočítán pro každý den z úrokové sazby za celý rok. Obezřetní bychom však měli být na zkratku p. m. (z latinského názvu – per mensem), což znamená měsíčně. Jedná se o takový úrok, který budeme platit sice také měsíčně společně se splátkou, ale bude vypočítán pro každý den z měsíční úrokové sazby, což by bylo o dost vyšší.

Výběr samotného produktu je nelehká věc, občas se jedná i o životní rozhodnutí, samozřejmě záleží na výši úvěru. Proto bychom si měli nejprve získat potřebné informace, podle kterých se pak rozhodneme, odkud si vybraný úvěr vezmeme. Je důležité nejít jen za jedním poskytovatelem, ale rovnou navštívit jich více pro porovnání produktů. Jakmile ukážeme zájem, poskytovatelé, někdy dokonce i zprostředkovatelé, nám dají k dispozici tzv. předmluvní informace, tj. základní informace před podpisem samotné smlouvy. Tyto informace nám slouží k porovnávání cenových nabídek několika poskytovatelů včetně splátkového kalendáře, který nás informuje o počtu, výši i frekvenci jednotlivých splátek.

Spotřebitel má několik práv, kterých může během čerpání spotřebitelského úvěru plně využít. Mezi základní práva můžeme zařadit možnost odstoupit od uzavřené smlouvy, a to ve lhůtě do 14 dnů od samotného podpisu smlouvy obou stran. Spotřebitel nemusí udávat žádný důvod, avšak musí zaplatit do 30 dnů získanou jistinu, tj. částka, kterou si půjčil a čerpal. Dalším právem je předčasné splacení úvěru, a to buď pouze z části nebo úplně. V tomto případě dochází ke snížení celkových nákladů o výši úroku a případných nákladů, které by byl nucen zaplatit v případě, kdyby nedošlo k předčasnému splacení.

Spotřebitelský úvěr nedostane samozřejmě každý žadatel. Každý žadatel se prověřuje, ať už se jedná o bankovní společnosti či ty nebankovní, není žadatele, který by nešel do schvalovacího řízení (více v podkapitole 1.2.2). Každý žadatel musí splňovat tři základní podmínky, kterými jsou: státní občanství ČR, starší 18 let a trvalé bydliště na území ČR.

1.2.2 Proces získání úvěru

Pokud se potenciální spotřebitel rozhodne vzít úvěr, znamená to pro něj určitý proces, kterým musí projít, aby obhájil sám sebe jako budoucího dobrého bonitního klienta. Úvěrový proces se skládá z několika provázaných činností, během kterých banka posuzuje správnou bonitu klienta, rozhoduje se o poskytnutí úvěru a v neposlední řadě musí zkontrolovat, zda je schopen splácet úvěr včas. Každému úvěru předchází žádost o úvěr, která musí být písemná. Každá bankovní instituce má jasně definovanou formu, podle které se klient musí řídit. Každá však žádost musí obsahovat základní údaje o klientovi, druh úvěru, částku úvěru a jeho měnu, dobu splatnosti, způsob splácení úvěru a účel použití. Jakmile banka získá od klienta potřebné podklady, žádost o úvěr je odeslána na speciální oddělení banky, které se zabývá posouzením dobré bonity klienta, která následně určí, zda se klientovi úvěr poskytne či nikoli. Každá žádost je však hodnocena podle různých kritérií, mezi které se řadí příjmy klienta, interní informace o klientovi, které vypovídají o jeho dřívější schopnosti splácet úvěr včetně úroku, ale i externí informace o klientovi, a to z Registru dlužníků. Posouzení úvěruschopnosti spotřebitele zákon definuje: „*Poskytovatel před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru nebo změnou závazku z takové smlouvy spočívající ve významném navýšení celkové výše spotřebitelského úvěru posoudí úvěruschopnost spotřebitele na základě nezbytných, spolehlivých, dostatečných a přiměřených informací získaných od spotřebitele, a pokud je to nezbytné, z databáze umožňující posouzení úvěruschopnosti spotřebitele nebo i z jiných zdrojů. Poskytovatel poskytne spotřebitelský úvěr jen tehdy, pokud vyplývá, že nejsou důvodné pochybnosti o schopnosti spotřebitele spotřebitelský úvěr splácet.*“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §86)

Pokud se rozhodne klient vzít si úvěr či půjčku od bankovních institucí, čeká ho zpravidla nižší úrok než u nebankovních půjček, což si ale často banky kompenzují na různých poplatcích, např. za vedení účtu, za předčasné či pozdní splacení atd. I když se na první pohled může zdát, že úrok má poměrně nižší hodnotu v porovnání s konkurencí, ve skutečnosti tomu může být naopak. Celkovou částku, kterou skutečně budeme splácet, zjistíme ze sazby RPSN (Roční Procentní Sazba Nákladů). „*Jde o celkové náklady vyjádřené jako roční procentní podíl z celkové výše půjčky.*“ (Kantnerová, 2016, str. 101) Ve smlouvě by však měla být uvedena celková částka, která má být splacena, nebo hodnota RPSN.

„*Smlouvou o úvěru se úvěrující zavazuje, že úvěrovanému poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.*“ (Občanský zákoník, 2018, §2395) K uzavření smlouvy a následně poskytnutí úvěru dochází na základě provedených analýz, které dokazují,

že tento klient je schopen splácet úvěr včetně úroků bez prodlení. Smlouva o úvěru musí být vždy písemná a podle zákona musí obsahovat tyto informace:

- určení smluvních stran,
- výši úvěru a měnu,
- dobu trvání,
- účel poskytnutí úvěru,
- dobu splatnosti a způsob jeho splácení,
- výši úrokové sazby,
- způsob jištění.

1.3 Finanční gramotnost

V 21. století se dostává mnoho domácností do situace, kdy se musí rozhodnout, jaké další kroky provede, aby se nedostaly do finanční krize. Tato rozhodnutí jsou ovlivněna či spojena s finanční situací a samotnými finančními prostředky domácností. Je velmi důležité, aby se domácnosti dokázaly dobře orientovat ve finanční sféře, musí mít dostatečný nadhled a značný záběr znalostí či dovedností, které se vážou přímo k financím. Je zapotřebí, aby si domácnosti uměly shromáždit potřebné informace, které jsou důležité pro správné rozhodování. Díky rychlému rozvoji informačních technologií se informace každou chvíli mění, tzn. že se domácnosti v současné době pohybují naprosto v jiném časovém období a světě finančních operací, než se pohybovaly domácnosti před pár lety. Je tedy nezbytně nutné, aby domácnosti si neustále hlídaly své možnosti a rozšiřovaly svoje obzory týkající se finančního prostředí.

Podle Ministerstva financí se finanční gramotnost definuje jako soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů, které jsou nezbytně nutné k finančnímu zabezpečení domácností v současné společnosti. Jinými slovy je finanční gramotnost definovaná jako finanční vzdělání, které slouží jako klíčový nástroj pro boj se zadlužováním domácností a spotřebitelů, dále se snaží snížit jejich předlužení a počet exekucí a jiných negativních jevů.

Finančně gramotné domácnosti jsou takové domácnosti, které vystupují na trhu finančních produktů či služeb a umí se orientovat v samotné problematice finančních prostředků, které jsou schopny zodpovědně spravovat, ať už se nachází v jakékoli finanční situaci. Definice finanční gramotnosti se vytvořila na základě sjednocení informací týkající se finanční sféry. Ministerstvo financí ucelilo tyto informace, které nadále slouží jako východisko pojmenované jako Standard finanční gramotnosti. Je tím stanovena cílová ideální úroveň finanční gramotnosti pro různorodé skupiny, které se od sebe liší například úrovní vzdělání.

Neustále dochází k debatám, kdy se řeší důvody, proč domácnosti tak často neumí hospodařit se svým majetkem včetně svých financí, do kterých se dají zařadit i úvěry, leasingy a jiné finanční produkty. Mezi hlavní důvody se řadí neznalost a neschopnost orientace ve světě financí. Nepřetržitě totiž dochází v sektoru bankovníctví k regulaci ekonomiky, která je čím dál složitější na pochopení. Mezi další důvody se uvádí nedostatečné základní finanční vzdělání, ke kterému by mělo docházet již v základním školství, dále se jedná například o marketing, který dodává odvalu a přesvědčuje domácnosti ke koupím produktů a umožňuje rychlou dostupnost úvěrových produktů.

Finanční negramotností je představováno největší riziko ve světě financí současné společnosti. Jedná se o minimální orientaci ve finančním světě, kde domácnosti neznají základní principy finanční gramotnosti, což může vést až ke ztrátě jejich majetku. Katastrofální dopad to má tehdy, kdy domácnosti se ocitají v dluhové pasti. Dluhová past je charakterizována jako situace, kdy domácnost není schopna dostát svým závazkům a složitou finanční situaci řeší nejednou půjčkou. Česká republika se snaží o adaptaci spotřebitelského chování vůči jiným státům, vyspělejšími státy, než je ona sama. Tendencí českých domácností je snaha mít vše ihned, dokonce i v případě, kdy na to samotná domácnost nemá. V tomto případě se nechává strhnout nabídkami poskytovatelů úvěrových produktů. Pokud se jedná o úvěr na bydlení či osobní automobil, jedná se o skupinu spotřebitelů, které jsou zodpovědné, protože myslí na budoucnost, kvůli které se vyplatí zadlužit, protože má vyšší hodnoty. I v tomto případě je nutné stát nohama na zemi, a zvážit svou aktuální finanční situaci, a podle toho se rozhodnout o výši úvěrového produktu a době splácení. Mezi nezodpovědné dlužníky se řadí především ti, kteří si berou půjčku na dovolenou či vánoční dárky.

Finanční negramotnost vede nejenom v naší zemi, ale i v jiných státech, k vysoké zadluženosti. Vzniká především kvůli minimální orientaci v základní terminologii, kdy je potřeba si zjistit základní finanční pojmy ještě předtím, než si domácnost rozhodne vzít úvěr. Před podpisem smluv je zapotřebí umět rozeznat rozdíl mezi úrokem a roční úrokovou sazbou, zkontrolovat si aktuální stav inflace. Neznalost totiž neomlouvá. Dále je nutnost mít alespoň základní přehled o svých příjmech a výdajích, aby se pak dalo lépe plánovat. Je dobré si vést nějaké účetnictví, ať už v zakoupeném sešitě či v excelové tabulce. Díky těmto zápisům se můžou lépe domácnosti rozhodnout o jakékoli koupi majetku, rekonstrukci domu či koupi dovolené, protože mohou sledovat své příjmy a výdaje zpětně.

2 Rizika úvěrových produktů

Tato kapitola bude zaměřena na možná rizika, která mohou vzniknout na straně poskytovatele úvěrového produktu (věřitele), ale i na straně dlužníka.

Státní politika se zabývá mnoho prioritami a jednou z nich je, že se snaží komplexně ochránit společnost před následky destruktivního zadlužování. Neustále navrhuje vhodná opatření, kterými jsou například intenzivní monitoring zadlužování nebo vytvoření systému vzdělávání ve finanční gramotnosti. Z celostátního hlediska však pomohla společnosti hlavně tato opatření: regulace reklamy na úvěry, regulace aktivního zadlužení či odstranění nedostatků v exekucí nebo osobního bankrotu. Avšak ani to nestačí.

Regulací reklamy na spotřebitelské úvěry se rozumí taková reklama, jejíž součástí je varování před neuváženým zadlužením včetně nabídky finančně právního poradenství. Regulace aktivního zadlužení se dá definovat jako zavedení dozoru bank i nebankovních institucí při provozování živnosti poskytování či zprostředkování spotřebitelských úvěrů. Dále kontroluje ceny produktu a výši úroků ve vztahu k propůjčené částce. Odstranění nedostatků v exekucí se rozumí zamezení zbytečným mnohačetným exekucím u jednoho věřitele či povinné předexekuční upomínky. Z hlediska osobního bankrotu je myšleno soudní řízení, které umožňuje bez souhlasu věřitelů rozhodnout o úhradě dlužné částky, ať se jedná např. i o dlužníky odsouzené za trestné činy.

2.1 Rizika na straně věřitele

Správný věřitel musí dodržovat pravidla a uvědomit si tak i možné následky svého počínání. „Zodpovědné půjčování peněz je možné ve zkratce definovat jako ochotu věřitele půjčovat dlužníkovi takovou výši peněz, která ho nadměrně nezadluží.“ (Navigátor bezpečného úvěru, 2018) Proto je potřeba si uvědomit, že je nezbytné prověřit si dlužníka ve dvou směrech: správnou bonitu klientu a určení vhodného produktu pro toho klienta. Ne každý klient je stejný, nenajdou se dva jedinci, kteří by měli stejně hodnocenou bonitu, a kterým by seděl jeden vybraný produkt. Každý má své nároky a podmínky, a proto se půjčky tvoří přesně na míru. Často věřitelé (nebankovní instituce) poskytují finanční prostředky klientům jen proto, že za sjednanou půjčkou vidí velké provize, proto se nestarají, zda klienti už někde nedluží, mají stálý příjem a zda jsou vůbec schopni do budoucna splácet úvěr s veškerými poplatky.

Banky jsou díky svému obchodování vystavovány různým rizikům, která tady vždy byly, jsou a budou. „Jejich správná identifikace, měření a řízení patří k jedné ze základních podmínek efektivní činnosti banky a její dlouholeté stability.“ (Revenda, 2014, str. 95) Častým rizikem se stává neschopnost či neochota dlužníků dostát svým závazkům, ke kterým se zavázali svým

podpisem. Riziko je tedy změna hospodářského výsledku, která nastala odchýlením se od plánovaného stavu. Mezi hlavní druhy bankovních rizik patří úvěrové riziko, úrokové, měnové, likviditní a kapitálové.

Úvěrové riziko „*vyplývá pro banku z platební neschopnosti či platební nevěle dlužníků splatit své závazky vůči bance, které pocházejí ze splatných úvěrů, včetně úroků, ...*“ (Revenda, 2014, stránky 95-96) Úvěrovému riziku se snaží banky bránit díky prověřování svých klientů, určení jejich bonity, a díky zajišťovacím prostředkům, kterými jsou ručení, záruky a zástavy. Jedná se o tedy o možnost, že nastanou nechtěné ztráty vyplývající z neschopnosti druhé strany (dlužníka) dostát svých povinnostem – plnit platební podmínky – ke kterým se dlužník upsal ve smluvním vztahu. Je to riziko, kdy protistrana obchodu nejedná v souladu s řádně uzavřenou smlouvou, a tím způsobí bankovní instituci finanční ztrátu. Toto riziko patří mezi základní finanční rizika v bankovním systému. Bývá hodnoceno na základě dlužníkovy předpokládané platební schopnosti, tzn. že riziko je odhadováno na základě pouhé pravděpodobnosti, že dlužník bude schopen dostát svým závazkům v souladu se smluvními podmínkami.

„*Úrokové riziko vyplývá ze změn tržních úrokových sazeb a jejich negativního dopadu na zisk (resp. Hodnotu vlastního kapitálu banky).*“ (Revenda, 2014, str. 96) Definuje se tedy jako riziko ztráty ze změn úrokových sazeb na finančním trhu. Jedná se o tzv. nejistotu, zda díky změně úrokových sazeb nemůže dojít ke snížení čistého úrokového příjmu banky, a tím se nesníží tržní hodnota banky. Vše závisí na struktuře bilance banky z hlediska citlivosti úrokových výnosů. Banka je tedy vystavena úrokovému riziku, pokud se nerovná úroková citlivost aktiv s úrokovou citlivostí pasiv.

Měnové riziko se podobá riziku úrokovému, avšak „*vyplývá ze změn měnových kurzů, z jejich zhodnocování a znehodnocování.*“ (Kantnerová, 2016, str. 79) Jedná se o neustálý pohyb měn – pokles či nárůst. Představují tudíž příležitost ale i naopak potenciální ztrátu pro všechny bankovní instituce, které podnikají v zahraničí či odtamtud nakupují. „*Výše rizika závisí na struktuře aktiv a pasiv z měnového hlediska, riziko je obecně tím vyšší, čím vyšší část aktiv je refinancována pasivy v jiné měně.*“ (Revenda, 2014, str. 96)

„*Likviditou banky rozumíme schopnost banky dostát v každém okamžiku svým splatným závazkům...*“ (Revenda, 2014, str. 97) Zjednodušeně se likvidní riziko dá definovat jako stav, kdy firma nemá finanční prostředky na včasné plnění svých závazků vůči věřitelům, kterými mohou být dodavatelé, finanční úřad, zaměstnanci aj.

Kapitálovému riziku se říká také riziko nesolventnosti, protože se jedná o stav, kdy banka není schopna pokrýt své ztráty svým vlastním kapitálem – tržní cena aktiv je nižší než tržní

cena závazků, tomu říkáme záporný vlastní kapitál. S tímto rizikem se potýkají především ty instituce, které podnikají s velkou částí cizího kapitálu.

2.2 Rizika na straně dlužníka

„Základním problémem většiny dlužníků je, že vnímají pouze okamžitý užitek z půjčky, ale nedokáží si uvědomit, co všechno bude úvěr a jeho splácení znamenat v delším časovém horizontu.“ (Navigátor bezpečného úvěru, 2018) Dlužníkem může být téměř kdokoli. Fyzická osoba, spotřebitel i domácnost. Bohužel ne všichni jsou schopni dostát svým závazkům a řádně splácet úvěr, jak stvrdili svým podpisem ve smlouvě. S neschopností dostát svým závazkům vznikají rizika. Rizika, která znají všichni. Nejdůležitější je podle Navigátoru bezpečného úvěru si uvědomit tři základní pravidla, které jsou potřeba dodržovat ze strany žadatele o spotřebitelský úvěr. Prvním pravidlem je, aby žadatel znal celkovou cenu úvěru včetně úrokové sazby úvěru a průběh jeho čerpání, druhé pravidlo zní: *„poznat svůj vlastní limit (být realistický v tom, co si může člověk dovolit a jak moc zatíží půjčka jeho rodinný rozpočet“*, (Navigátor bezpečného úvěru, 2018) a třetí pravidlo říká, že mohou nastat nenadále životní situace, které mohou změnit jeho postoj vůči splácení úvěru, tím se rozumí například nezaměstnanost.

Obecně platí, že každý by měl znát svoji finanční situaci, díky které pak dokáže vyhodnotit nabídky od bankovních i nebankovních institucí. Bohužel úroveň finanční gramotnosti v ČR je na nízké úrovni, a toho využívají subjekty nabízející „výhodné“ půjčky, které mají vysoce nevýhodné podmínky, o kterých se ve většině případech dozvídají dlužníci až po podpisu. Proto je velmi důležité, aby si dlužník před podepsáním jakékoli smlouvy získal informace o poskytovateli úvěru, jeho ceně včetně poplatků a úrokové sazby, splatnosti úvěru (neboli délce úvěru) a zajištění. V tomto případě, když dlužník vyhodnotí správně svoji finanční situaci, zjistí si potřebné informace o dostupnosti úvěru a jeho podmínkách získání, neměla by nastat žádná trýznivá situace, která by měla jako následek neschopnost splatit svůj dluh.

Půjčky a úvěry poskytované bankovními nebo nebankovními institucemi připadají na první pohled dlužníkovi totožné. Avšak není tomu tak. Ačkoli se nemusí tolik lišit v podmínkách získání úvěru, výši úrokové sazby, délce úvěru či riziku, kterým může být například navýšení sazby úroku, liší se především ve vymáhání splátek. Pokud dlužník nemá dostatečné finanční prostředky na zaplacení svých dluhů, neomlouvá ho to u poskytovatele. Věřiteli jde jen o získání svých peněz zpět. Zatímco bankovní instituce pomáhají dlužníkovi hledat možné řešení, jak situaci zvládnout (např. odklad splátek), nebankovní instituce směřují ihned ke krajnímu řešení, kterým bývá exekuční řízení.

2.2.1 Exekuční řízení

Exekuční řízení či exekuce je jedním z povolených možností, které povolil stát, jak věřitel může vymáhat dluhů a tím domáhat svá práva, která mu vznikla při poskytnutí úvěru. Jedná se o možnost vymáhání dluhů, který má jistá pravidla, která se musí řádně dodržovat. Tato pravidla definují přesný postup, práva i povinnosti všech osob, které se daného řízení účastní. Exekuci může vykonávat pouze pověřená osoba zvaná exekutor, kterou pověřil soud. Díky exekutorům bývají tato řízení efektivní, proto soudy nepověřují své vykonavatelé, kterými jsou zaměstnanci soudu, protože by daná řízení byla zdoluhavá. Pokud tedy dlužník není schopen splácet věřiteli, tzv. oprávněnému, svůj dluh, věřitel může požádat o exekuční řízení. To lze však provést pouze s exekučním titulem, který získá např. díky rozhodnutím soudu v soudním řízení.

Exekučním titulem se rozumí právní podklady, které jasně a věcně prokazují, že dlužník není schopen dostát svým závazkům vůči věřiteli, a tím vznikl nesplacený dluh. V exekučním titulu musí být obsaženy veškeré potřebné údaje o věřiteli i dlužníkovi, dále předmět, kterým je nesplacený dluh. Exekučním titulem bývají pravomocné rozhodnutí soudu, pravomocné rozhodnutí rozhodce a smlouva s tzv. exekuční doložkou.

Exekutor je fyzická osoba pověřená exekutorským úřadem, která má povolení vykonávat činnosti dle exekučního řádu. Exekutor je tedy úřední osoba s právnickým vzděláním a s dlouholetou působností v oboru. Má tedy plné právo požadovat po státních složkách i jiných institucích informace, které potřebuje k zajištění exekučního řízení. Exekutor smí vyžadovat i po dlužníkovi soupis majetku, který mu musí dlužník poskytnout. Dlužníkovi bývá uděleno 30denní lhůta, ve které dlužník musí učinit daný soupis majetku. Pokud však v této lhůtě nezareaguje, exekutor má právo vstoupit na pozemek dlužníka a učinit si soupis jeho majetku sám. Při vstupu na pozemek dlužníka, je exekutor povinen prokázat se služebním průkazem a exekučním příkazem v dané záležitosti. Pokud dlužník dělá problémy či není přítomen, exekutor povolá složky Policie ČR k asistenci.

Exekuční řízení je samo o sobě časově náročné a velmi složité. Celý tento proces se řadí do několika kroků. Pokud dlužník ukončil veškerou komunikaci s věřitelem a přestal splácet svůj dluh, obrací se věřitel s exekučním návrhem na vybraného exekutora. Tímto krokem se zahajuje exekuční řízení. Pokud exekutor neshledá v návrhu žádné chyby či neobjasněné situace, požádá soud o pověření a nařízení exekuce. Než soud poskytne exekutorovi pověření, exekutor není oprávněn vyžadovat soupis majetku či zabavovat majetek. Po udělení pověření exekutora soudem, smí exekutor začít jednat. Začne dohledávat veškerý majetek a finanční prostředky dlužníka, které by mohl tzv. exekučně postihnout. Tzn. že se exekutor začíná

spojovat s různými institucemi, které jsou povinné spolupracovat a vydat veškeré informace o dlužníkovi. Exekutor žádá např. výpis z katastru nemovitostí nebo výpisy z veškerých bankovních účtů. Všechny údaje, které jsou zjištěny, jsou zapsány do neveřejného rejstříku zahájených exekucí, který spravuje Ministerstvo spravedlnosti, a smí do něj nahlížet pouze samotní exekutoři či soudci. S veškerým majetkem je od této chvíle zakázáno jakkoli nakládat. Veškerý majetek se smí využívat jen k základním potřebám či údržbě majetku. Exekutor má povinnost dlužníka i věřitele o všem informovat. Především tedy dlužníka, kterého vyzve do 30 dnů k úhradě dluhu. V tento moment však nejde již jen o nesplacený dluh, ale připisují se k němu i veškeré náklady. Dokonce i náklady věřitele, mezi které se řadí i platba jeho advokátovi. V tento okamžik jsou náklady poloviční než v samotném exekučním řízení. Pokud dlužník uposlechne výzvu exekutora a ve stanovené lhůtě uhradí dluh včetně spojených nákladů, exekuční řízení bude řádně ukončeno. Pokud ve stanovené lhůtě nedojde ke splacení, je zahájena samotná exekuce, při které dojde k plnému vymožení celého dluhu, a tím zanikne exekutorské oprávnění.

Mezi porušení podmínek se řadí především nesplacení úvěru řádně a včas. Tyto podmínky jsou zahrnuté v úvěrové smlouvě, a znamenají, že věřitel půjčky může požadovat po dlužníkovi okamžité navrácení celé dlužné částky, čehož dlužník logicky není schopen. Část věřitelů se snaží vymáhat své dluhy interně, tj. obvykle soudí cestou, tedy exekučním řízením. Tuto cestu volí především nebankovní poskytovatelé. Banky většinou vyhodnotí, že je pro ně nejjednodušší pohledávku prodat jiné společnosti, i kdyby to měla být jen část ceny, banka na tom stále vydělá, protože inkasuje peníze ihned a nemá další starosti s dlužníky. Může se tak nadále věnovat svému oboru podnikání, čímž se myslí poskytování peněz, nikoli však vymáhání dluhů. Dlužnou pohledávku odkoupí společnost, která je na vymáhání pohledávek specializovaná. Pro obě strany je to win-win, protože obě strany se věnují především tomu, co umí nejlépe.

2.2.2 Osobní bankrot

Dalším řešením, kdy dlužník není schopen hradit dál svůj dluh, protože se dostal do finanční tísně, je tzv. osobní bankrot neboli oddlužení. Jedná se o legální způsob, jak se očistit od svých závazků, především od neschopnosti splácet tyto závazky. O oddlužení je možné požádat, pokud dlužník má alespoň dva věřitele, u kterých dluží a není schopen splácet, a jeho dluhy jsou více než 30 dní po splatnosti. Oddlužit se smí pouze fyzická osoba, která má dluhy jiné než z podnikatelské činnosti. Mezi výhody osobního bankrotu patří:

- snížení závazků,

- žádné úroky z prodlení, pokuty či penále,
- prominutí dluhů,
- ochrana dlužníka,
- žádné vymáhání dluhů,
- žádné žaloby od věřitelů.

Oddlužit se smí dlužník po absolvované schůzce s příslušným právním zástupcem, který posoudí dlužníkovu situaci a zhodnotí nezbytné podmínky pro oddlužení. Pokud jsou podmínky splněny, je podán návrh na povolení oddlužení advokátem, kterému dlužník poskytne plnou moc v dané věci. O schválení oddlužení pak závisí pouze na insolvenčním soudu. Pokud je na dlužníka vypsáno exekuční řízení, od chvíle podání návrhu na povolení oddlužení, je povinností zastavit exekutory ve vymáhání majetku či finančních prostředků, a tím i celé exekuční řízení. Jinými slovy dlužníkovi zůstane majetek, mzda i veškeré další příjmy, která má. Osobní bankrot se provádí na základě splátkového kalendáře. Všechny tedy dluhy se spojí do jednoho dluhu a stanoví se pevná jedna splátka, kterou bude dlužník odvádět pravidelně jednou měsíčně. S novelou insolvenčního zákona, která platí již od 1. 6. 2019, není nutné uhradit 30 % závazků, jako tomu bylo do roku 2019. Avšak toto má svou podmínku, a to takovou, že dlužník musí prokázat dostatečnou snahu splatit svůj dluh. O jeho snaze splácet pak rozhoduje soud, zda je nutné splatit minimální výši, a to 30 % dlužné částky či nikoli. Oddlužení trvá většinou 5 let, pokud dlužník řádně dodržuje splátkový kalendář. Pokud dlužník splatí alespoň 60 % svého dluhu, smí splácet jen 3 roky. Kdyby však uhradil celou výši svého sjednoceného dluhu, oddluží se po poslední splátce.

2.2.3 Odklad splátek

Třetí možností je tzv. odklad splátek, což značí o finanční tísní dlužníka. Odklad splátek znamená věřitelem schválené pozastavení splátek kvůli dlužníkově platební neschopnosti. Každý se může ocitnout v tíživé finanční situaci, která bude mít za následek platební neschopnost. Pokud dlužník shledá splácení sjednaného úvěru nad jeho finanční možnosti, smí požádat svou banku o odklad splátek. Banku musí však s dostatečným předstihem informovat o jeho situaci a důvodu odkladu. Banky se vždy pokouší dlužníkovi vyjít vstříc, protože je pro ně mnohem výhodnější situaci vyřešit než zahajovat soudní řízení. Samozřejmě by si tento krok měl dlužník pořádně promyslet, protože změna podmínek splácení úvěru nemusí být již tak výhodná jako doposud. Ve výsledku tato poskytnutá služba nezůstane bez poplatku. Dlužník zaplatí mnohem více na úrocích, než kdyby dodržel původní splátkový kalendář. Odkladem se však dlužník automaticky zapisuje do úvěrového registru. Tento záznam může mít v budoucnu

negativní vliv na posouzení potenciálních budoucích úvěrů. Po schválení odkladu splátek, dlužník nehradí žádné splátky. Splácet začíná ve chvíli až po sjednaném odkladu. Splátky bývají ve stejné výši, ovšem úvěr se prodlouží o ten počet splátek, který si dlužník odložil. Dlužníkovi se zvýší i úroky, a to o úroky za odklad. Jakmile dlužník zažádá o odklad splátek, nelze ho v jeho průběhu přerušit či navýšit.

3 Dopad Novely č. 257/2016 Sb.

Tato kapitola bude zaměřena na definici zákona č. 257/2016 Sb. o spotřebitelských úvěrech, bude se také zabývat dopady novely na žadatele a poskytovatele včetně změn, které novela přinesla.

3.1 Definice zákona č. 257/2016 Sb.

Hlavním cílem změnit zákon o spotřebitelských úvěrech byla především regulace trhu s úvěrovými produkty a také zajištění lepší ochrany dlužníků. Zákon č. 257/2016 Sb. o spotřebitelském úvěru nabyl účinnosti 1. 12. 2016. Především upravuje práva a povinnosti osob pověřených poskytovat spotřebitelské úvěry, ale také určuje hranice působnosti správních orgánů v poskytování úvěrů. Dotýká se především nebankovních poskytovatelů, a to zavedením zásadních povinností, které poskytovatelé musí respektovat. Zákon zajišťuje bezpečnost pro věřitele i dlužníka v několika oblastech, např. značně omezil sankce za zpožděné splátky. Věřitelé tak mohou požadovat pouze poplatek ve výši nákladů, které musel vynaložit v souvislosti zpoždění splátek. Co se týče úroků z prodlení, tak zákon jasně definuje limit, který nesmí být překročen.

Tento zákon jasně usměrňuje spotřebitelské úvěry nezávisle na jejich hodnotě. Je zde obsaženy všechny úvěry i mikroúvěry, které nebyly řízeny ČNB ani státem. Dříve byly tyto půjčky řazeny do tzv. šedé ekonomiky, což je označení pro ekonomickou aktivitu a obchodní transakce, které nebyly hlídány žádným státním subjektem, tudíž nebyly ani příznávány k dani.

Od zavedení tohoto zákona musí bankovní i nebankovní poskytovatelé zažádat o udělení oprávnění právě centrální banku, kterou je pro ČR ČNB, která pochopitelně nad oběma dohlíží a trestá „hříšníky,“ kteří se jí snaží jakýmkoli způsobem obejít. Před zákonem č. 257/2016 Sb. se o udělení oprávnění poskytovat úvěry spotřebitelům od nebankovních institucí staral Živnostenský úřad a dohlížela na ně Česká obchodní inspekce (ČOI). Pro bankovní instituce se nic nezměnilo. Jak si můžeme povšimnout, úvěrový trh z pohledu nebankovních poskytovatelů byl značně zjednodušený. Mohl na něm kdokoli, kdo splňoval podmínky živnostenského zákona, podnikat. To ale bylo příliš nevýhodné pro spotřebitele, protože na úvěrovém trhu se pohybovalo značné množství nebankovních poskytovatelů, kterým chyběly morální hodnoty. Ke spotřebitelům se chovali po podpisové části neuctivě i bezohledně.

Do zákona č. 257/2016 Sb. patří také všechny spotřebitelské úvěry vázané ke koupi zboží a poskytování služeb, s výjimkou spotřebitelského úvěru na bydlení. *„Platí, že spotřebitelský úvěr je vázaný na koupi zboží nebo poskytnutí služby, pokud je určen výhradně*

k financování koupě určitého zboží nebo poskytnutí určité služby.“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §2, odst.3)

3.2 Dopad novely č. 257/2016 Sb. na žadatele o úvěr

Přijetí nového zákona č. 257/2016 Sb. přineslo spoustu změn. Z pohledu žadatele se jedná o značně pozitivní změny. Zákon poskytuje větší spotřebitelskou ochranu dlužníkům (fyzickým osobám) proti neupřímným poskytovatelům úvěrů. Zákon jasně definuje práva spotřebitele a případné tresty za porušení podmínek, a ty najdeme v zákoně č. 257/2016 Sb. §110. V paragrafu 111 je definována tzv. doba na rozmyšlenou, díky které musí poskytovatel úvěru dodržet předem domluvenou úrokovou sazbu, a to po dobu 14 dní. Spotřebitel má tak možnost si rozmyslet, zda úvěr skutečně chce uzavřít či nikoli. Během této doby si spotřebitel může najít výhodnější nabídku na poskytnutí úvěru, kterou může přijmout. Pokud se objeví nové informace např. o dobré bonitě spotřebitele, poskytovatel má právo sjednané podmínky zrušit.

Změny se týkají i předčasného splacení spotřebitelského úvěru, které je uvedeno v paragrafu 117. Ten říká, že spotřebitel má plné právo předčasně splatit celý úvěr nebo alespoň jeho část, a to kdykoli během doby splatnosti (doby trvání). Spotřebitel pak může uplatit právo na snížení celkových nákladů, které by díky smlouvě o spotřebitelském úvěru musel zaplatit věřiteli, kdyby se nerozhodl pro předčasné splacení. Naopak věřitel má právo na „náhradu účelně vynaložených nákladů, které mu vzniknou v souvislosti s předčasným splacením.“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §117, odst. 2) Avšak výše náhrady vynaložených nákladů nesmí být vyšší než 1 % z předčasně splacené části celkové výše spotřebitelského úvěru, pokud doba mezi předčasným splacením a sjednaným koncem spotřebitelského úvěru přesahuje 1 rok. Pokud je doba nižší, tzn. kratší než 1 rok, výše náhrady nákladů nesmí přesáhnout 0,5 % z předčasně splacené části celkové výše úvěru.

Hlavní dopad zákona č. 257/2016 Sb. se ukazuje v paragrafu 122, který popisuje platby s prodlením spotřebitele (žadatele). Poskytovatel podle tohoto paragrafu má právo pouze na náhradu účelně vynaložených nákladů, které vznikly díky s prodlením, dále na úroky z prodlení a smluvní pokutu, která „nesmí přesáhnout 0,1 % denně z částky, ohledně níž je spotřebitel v prodlení, je-li spotřebitel v prodlení s plněním povinnosti peněžité povahy.“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §122, odst. 2) Dále souhrn smluvních pokut nesmí přesáhnout součin čísla 0,5 a může nabýt hodnoty nejvýše 200 000 Kč.

3.3 Dopad novely č. 257/2016 Sb. na poskytovatele

Nedostatečná regulace a špatný dozor nad poskytovateli, případně i třetími osobami, kterými jsou zprostředkovatelé, se řadí mezi důvody, kvůli kterým došlo k novele zákona o spotřebitelském úvěru.

V paragrafu 76 se říká, že poskytovatel i zprostředkovatel musí jednat čestně, transparentně a musí zohledňovat práva a zájmy spotřebitele. „*Materiálním znakem věřitele je výkon podnikatelské činnosti nebo samostatný výkon jeho povolání. Věřitelem ve smyslu zákona o spotřebitelském úvěru tak může být pouze podnikatel...*“ (Vacek, 2015, str. 29) Tzn. že oprávnění poskytovat spotřebitelské úvěry mají v ČR banky, zahraniční banky, nebankovní poskytovatel nebo jiné finanční instituce, které splňují veškeré podmínky dané zákonem upravující banky. Na provozování činnosti bankovních i nebankovních poskytovatelů dohlíží ČNB. Všechny tyto subjekty mohou provozovat tuto činnost jen za předpokladu, že splnily všechny podmínky pro získání bankovní licence od ČNB.

Zákon nebankovní poskytovatele definuje jako: „*Nebankovní poskytovatel spotřebitelského úvěru je právnická osoba, která je oprávněna poskytovat spotřebitelský úvěr na základě oprávnění k činnosti nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru, které jí udělila Česká národní banka.*“ (Zákon č. 257/2016 Sb., 2016, §9) Aby nebankovní poskytovatel získal bankovní licenci, musí splňovat řadu podmínek, mezi které patří forma podnikání (akciová společnost, evropská společnost či společnost s ručením omezeným), sídlo na území ČR, důvěryhodnost, dále odbornou způsobilost, dozorčí radu, základní kapitál (musí vlastnit alespoň 20 000 000 Kč) a další. Žadatel o udělení oprávnění k činnosti nebankovního poskytovatele musí vždy žádost podat elektronicky. Žádost se poté dostane do tzv. elektronického registru, který má na starosti ČNB. Po splnění podmínek je poskytovatel zapsán do registru a získává oprávnění k činnosti na dobu 5 let. Pokud si bude chtít činnost prodloužit, musí zaplatit správní poplatek a doba provozování činnosti mu bude prodloužena o 60 měsíců. Oprávnění k činnosti zaniká odnětím, oznámením o ukončení činnosti, uplynutím doby trvání nebo zánikem právnické osoby.

3.4 Změny týkající se spotřebitelských úvěrů

Hlavním důvodem, proč vznikl zákon č. 257/2016 Sb., bylo zvýšit ochranu spotřebitelů před možnými nekalými hrami poskytovatelů a stabilizovat požadavky na poskytovatele. Tato podkapitola zobrazí a shrne důležité změny, ke kterým došlo díky přijetím nového zákona o spotřebitelském úvěru. Obsahuje porovnání, jak to na úvěrovém trhu vypadalo před zákonem č. 257/2016 Sb. a jak to vypadá dnes, tedy po přijetí zákona.

Co se týče udělování oprávnění k poskytování spotřebitelských úvěrů, změny se týkají pouze nebankovních poskytovatelů. Jim v minulosti uděloval řádné povolení Živnostenský úřad, pokud splnili podmínky pro živnost. Bankovní poskytovatelé museli zažádat o licenci ČNB. V současnosti musí oba poskytovatelé zažádat o povolení ČNB, která jim poskytne na dobu určitou bankovní licenci.

Dohled a kontrolu měla nad nebankovními poskytovateli ČOI, u bankovních to byla opět ČNB. V současné době se kontroly ujala u obou poskytovatelů ČNB.

Nově vznikl Registr nebankovních poskytovatelů, který před novelizací neexistoval, nyní ho spravuje ČNB. Pro lepší přehlednost vznikl tento registr, kde si každý spotřebitel může zjistit či ověřit potřebné informace, na jejichž základě se rozhoduje o správném a vyhovujícím úvěru pro něj samotného. V tomto registru nejsou jen nebankovní spotřebitelé poskytující spotřebitelský úvěr, ale jsou zde i samotní zprostředkovatelé (domácí i zahraniční). Spotřebitel v registru nalezne identifikační údaje, předmět činnosti, datum vzniku, statutární orgány a další.

Zákon vymežil i tzv. lhůtu na rozmyšlenou, kdy spotřebitel může odstoupit od smlouvy do 14 dnů od uzavření smlouvy. Pokud tak učiní, náleží mu povinnost uhradit jistinu, kterou již stihl čerpat a spojené případné náklady, které tímto vzniknou poskytovateli.

Poslední zásadní změnou jsou poplatky. Poplatky za předčasné splacení, mimořádná splátka a smluvní poplatky. Poplatky za předčasné splacení nebyly dříve nějak regulovány, tudíž nebyla stanovena maximální výše tohoto poplatku, a proto poskytovatelé žádali ohromné částky za tuto službu. Nyní se tyto poplatky vymezují pouze na náklady spojené s předčasným splacením, které mohou poskytovateli vzniknout. Mimořádnou splátkou se rozumí splátka (maximálně 25 % z celkové dlužné částky) jednou ročně, a to bez jakéhokoli dalšího navýšení (poplatku). Dříve nebyla nijak upravována. Smluvní poplatky rovněž v minulosti nebyly upravovány zákonem, ale to se změnilo s příchodem zákona č. 257/2016 Sb., kdy smluvní poplatek může být maximálně 0,1 % denně z celkové dlužní částky, a to pod podmínkou v maximální výši 200 000 Kč.

4 Zadlužení domácností a možnosti jeho řešení

Tato kapitole definuje zadlužení domácností a možné příčiny vzniku zadlužení včetně jeho řešení. Dále charakterizuje položky, na co nejčastěji domácnosti vynakládají své finanční prostředky.

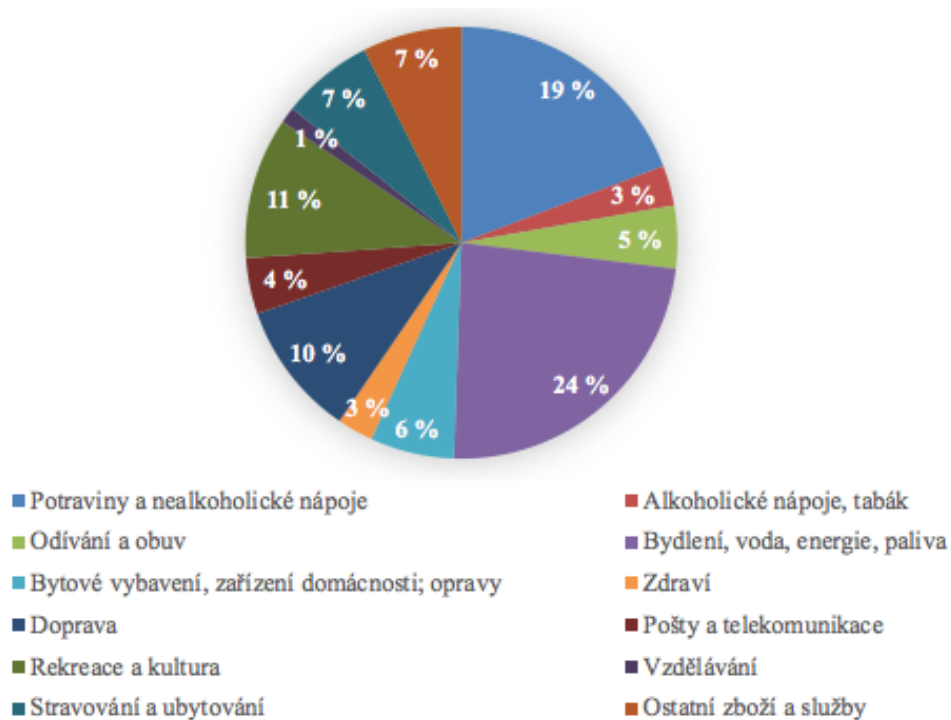
Zadlužení domácností je stav, který se v současné době neustále rozšiřuje. Ačkoli toto téma je řešeno a pozorováno již několik desítek let, stále se považuje za velmi aktuální. Tato problematika se jedná celé společnosti, nejen některé země, ale celého světa. Zadluženost domácností se prolíná do státního hospodářství. Díky zadluženosti se dá sledovat měnící se život lidí a jejich postoje k samotnému životu. V dnešní době není nic neobvyklého, že lidé čím dál více spotřebovávají, než aby šetřili a měli úspory na zlé časy.

4.1 Zadlužení domácností a jeho struktura

Zadluženost domácností se dá charakterizovat jako určitý stav týkající se občanů ze všech sociálních skupin. Domácnosti se zadlužují nejčastěji na základě emocí, které nebývají vždy logické. V dnešní době se najde velký počet domácností, které nemají základy finanční gramotnosti, a proto žijí tzv. životem na dluh, tzn. že domácnosti nekontrolovatelně nakupují věci, které ve skutečnosti nepotřebují. Neplánují si své výdaje dopředu a žijí od výplaty k výplatě, někdy i hůř – žádají si o půjčky, které nejsou schopni splácet. Bohužel žijeme ve světě, kde se slovo „potřebuji“ změnilo na „chci.“ Výskyt těchto často zaměnitelných slov má na svědomí marketing, který se snaží co nejvíce prodat, a proto je zastáncem reklamy, která tvrdí, že pokud něco chceme nebo po něčem toužíme, máme si to jednoduše koupit. Díky tomuto sloganu přibývá více zadlužených domácností. Dluhy jsou v současné době považovány za zcela běžnou věc. Domácnosti si půjčují na vše a označují tyto věci jako životní potřebu. Otázkou by ovšem mělo být, zda se opravdu jedná o životní potřeby a zda skutečně potřebují novou televizi, automobil či dovolenou.

Počátky zadlužení domácností ČR se nedají stoprocentně vymezit. S jistotou se dá však říct, že zadluženost ČR sahá hlouběji do historie, než je tak u například západních zemí. Na druhou stranu se ČR pohybuje mezi státy, které mají nejmenší zadluženost v Evropě.

Polovina českých domácností umí hospodařit se svými finančními prostředky celkem dobře, avšak na nákladnější věci jim peníze nevychází. Např. našetřit si na vlastní bydlení je prakticky nemožné. Musí si proto zažádat o hypoteční úvěr. Zadluženost domácností je tedy suma, kterou domácností dluží finančnímu subjektu, ať už bankovnímu nebo nebankovnímu. Na obrázku č. 1 je možné vidět graf znázorňující položky, na které domácnosti využívají nejčastěji své příjmy.

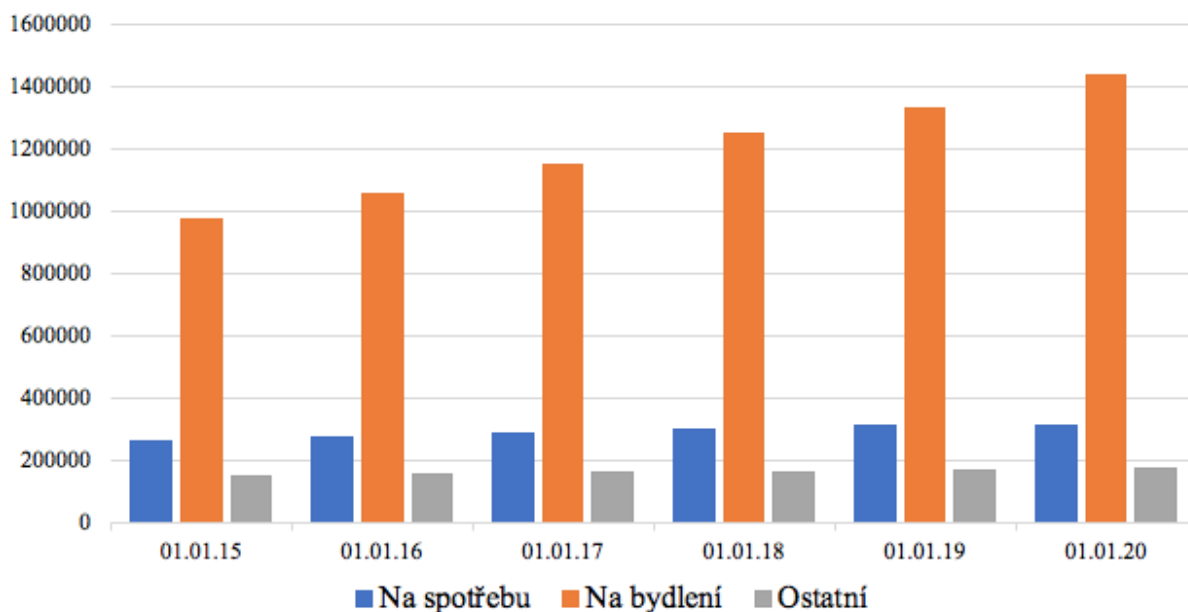
Obrázek 1 - Struktura výdajů domácností v ČR za rok 2019

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [12]

Největším finančním výdajem domácností jsou náklady na základní lidské potřeby, mezi které se řadí bydlení a spojené energie s ním jako je elektřina, voda, plyn nebo i nájemné, dále potraviny a nápoje. Tyto dvě základní položky se pohybují okolo hranice 20 %. Třetí položku tvoří rekreace a kultura, což může spoustu obyvatelstva zmást. Občané touží po odpočinku a rádi, a proto si dopřávají luxusní dovolené a navštěvují kulturní akce, do kterých se řadí divadla, kina, výstavy, muzea a další. Kulturu lidé nevyhledávají pouze za účelem zábavy, ale také proto, aby rozvíjeli svého ducha a vzdělávali sami sebe. Čtvrtou a poměrně důležitou položku tvoří doprava zahrnující veřejnou dopravu (autobusy, vlaky, tramvaje, letecká doprava), ale také motocykly či osobní automobily. Jízdné pro veřejnou dopravu se neustále zvyšuje, tak jako palivo do osobních automobilů či motocyklů.

Z obrázku č. 1 je patrné, že moc domácností nemá šanci si uložit nějaké peníze stranou. Především vynakládají své finanční prostředky na pokrytí všech svých výdajů, které se musí měsíčně splácet. Jakmile by nezaplatily pravidelné výdaje, mohly by se dostat do potíží, které by vedly špatným směrem.

Česká národní banka sleduje zadlužení domácností hned ze tří hledisek, kterými jsou úvěry na spotřebu, bydlení a ostatní půjčky.

Obrázek 2 – Celkové zadlužení domácností v milionech Kč v letech 2015–2020

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [1]

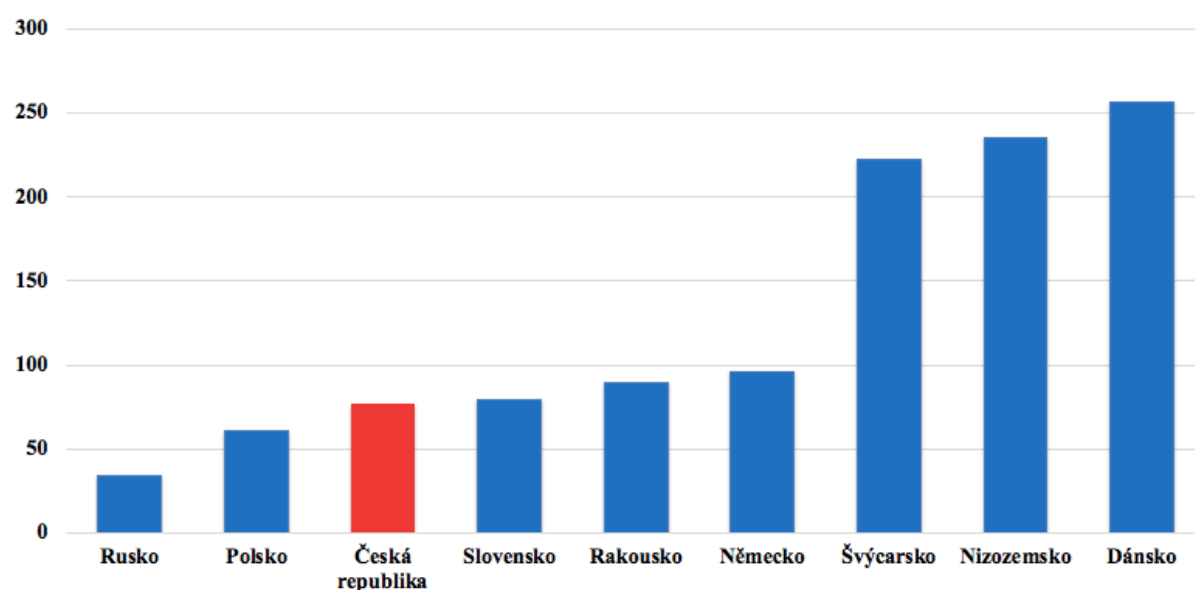
Na obrázku č. 2 je vidět celkové zadlužení českých domácností vyjádřená v milionech na spotřebu, bydlení a ostatní výdaje domácností, jejichž data jsou zaznamenávána od roku 2015 do roku 2020. Je patrné, že výdaje na spotřebu nijak neklesají ani nerostou, udržují si poměrně stejné tempo růstu v posledních 5 letech. Výdaje na spotřebu obsahují předměty krátkodobé spotřeby, střednědobé ale stejně tak i dlouhodobé a služby. Druhým sledovaným hlediskem jsou výdaje na bydlení, o kterých se dá říct, že rostou pomalým tempem. Jedná se o výdaj, kterému nemá šanci uniknout žádná domácnost. Mezi výdaje na bydlení patří i splátky hypotečních úvěrů. Od roku 2015 mají tyto výdaje rostoucí tempo, avšak ne nějaké rapidní. Ovšem v roce 2020 je zaznamenán větší růst výdajů než v předchozích letech, což může být spojeno s celosvětovou krizí, a tou je koronavirová pandemie, která zasáhla celý svět. Díky této situaci zůstal velký počet zaměstnaných lidí na homeoffice či dokonce přišli o své pracovní místo. Tudiž měli čas na dokončení či modernizaci svého bydlení, na což vyčerpali své úspory nebo si vzali půjčky. Nejedná se však o nějaký rapidní růst. Třetím hlediskem jsou myšleny ostatní půjčky, které mají v průběhu posledních 5 let stejné tempo. Tyto výdaje jsou zajisté ovlivněny inflací. Do této kategorie spadají výdaje na cestování, společenský život, kultur nebo pro své vlastní potěšení jako je zábava. Pokud tyto výdaje budou klesat, bude to mít za následek především různé finanční krize, pokud se stane přesný opak a výdaje budou růst, může to mít příčinu ve zvýšení mzdy, a proto domácnosti budou více utrácet své peníze.

Je možné si všimnout, že tedy výdaje na bydlení jsou poměrně vyšší, než je tomu u spotřeby či ostatních výdajů. Tyto dvě kategorie, tedy výdaje na spotřebu a ostatní výdaje,

ukazují podobně vysokou intenzitu růstu a dalo by se říct, že jejich hranice se začínají přibližovat. Při pohledu na tento graf je vidět, že největší podíl zadluženosti je spojené právě s výdaji na bydlení, což je logické. V dnešní době pořízení pozemku a samotná stavba domu není levná záležitost a málo kdo si s těmito investicemi poradí sám. Většina proto žádá o úvěry, protože pořízení vlastního bydlení je nad jejich síly a možnosti, a bez cizí pomoci to nemohou zvládnout. Jak je poznat z grafu, domácnosti si dokážou občas odpustit některé výdaje, avšak bydlení se to úplně netýká. Rodiny potřebují vždy nějaké zázemí, a proto ceny bydlení neustále a rapidně stoupají. Existuje více možností, jak bydlet. Samotná koupě bytové jednotky, pronájem či stavba. Ovšem na všechny tyto možnosti málokdo našetří, aniž by se zadlužil. I přesto, že existuje více řešení, nejvíce lákavou možností stále zůstává vlastní bydlení než život v pronájmu.

4.2 Komparace zadluženosti mezi státy

Pro porovnání zadlužení domácností, které je konsolidované velikostí HDP, vyjádřené v procentech, k 31. 12. 2019, jsem si vybrala několik států, především jsou to státy sousedící s námi, tedy s Českou republikou, které spadají do Evropské unie, ale obrázek ukazuje i porovnání zadluženosti domácností např. s Ruskem.

Obrázek 3 – Komparace zadluženosti států k 31. 12. 2019 vyjádřené v %

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [3]

K 31. 12. 2019 se podle OECD v pořadí dle zadluženosti domácností ve světě nacházela Česká republika na sedmém místě, a to s hodnotou 76,26 %. Před naší republikou se nachází Rusko s hodnotou 33,78 %, Lotyšsko s 40,52 %, Maďarsko s 42,21 %, Litva s 43,7 %, Slovinsko s 55,32 % a Polsko s 60,79 % zadlužeností. Těchto 6 států spadá do nejméně zadlužených států ve světě za rok 2019. Naopak nejhůře si stojí státy jako jsou Dánsko, Norsko,

Nizozemsko, Švýcarsko či Austrálie. Těchto 5 států mají více než 200 % zadlužení domácností. Avšak podle organizace OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) patří české domácnosti mezi ty chudší domácnosti, které mají větší pravděpodobnost se zadlužit. Je to dáno především ročním příjmem, který pro ČR za rok 2019 byl 29 281 US \$. Pro státy s nižší zadlužeností byly roční příjmy podobné, například u Polska byl 31 970 US \$, na Slovinsku 40 220 US \$, v Maďarsku 26 223 US \$, a pro státy s vyšší zadlužeností týkající se domácností dle OECD byly roční příjmy následující: v Dánsku 57 150 US \$, v Nizozemsku 56 552 US \$, v Austrálii 54 401 US \$ a v Norsku 54 027 US \$. Domácnosti si častokrát neuvědomují budoucí problematiku, která nastane po přijetí závazku. Na začátku ji sice závazek zlepšil situaci, uspokojí jejich současnou potřebu, ale není to dlouhodobé řešení, protože v budoucnu přijdou o část svého důchodu kvůli splácení závazku, který si vzali. Kdyby domácnosti si ukládaly část svých peněz, které se označují jako úspory, bylo by vše jednodušší. Samozřejmě domácnosti realizují nákupy, které se pohybují ve vyšší finanční sféře, ale na běžné nákupy, které jsou nezbytně nutné pro přežití jako nákup potravin, oblečení, obuvi a cestování, to bohatě stačí. Protože pokud si domácnosti budou spořit, nebudou muset v budoucnu řešit splácení dluhu, který se jim za ty měsíce splácení navýší o RPSN. Je tudíž nutné si uvědomit, co domácnosti opravdu potřebují a co naopak pouze chtějí. Protože chtíč je jen krátkodobá záležitost, kterou dříve či později vystřídá jiná „nutná“ potřeba.

4.3 Rizika zadluženosti českých domácností

Rizika mohou vzniknout na obou stranách, jak na straně dlužníka, tak i na straně věřitele. Avšak rizika vznikají především u dlužníka. Dlužník často nevyhodnotí správně svou situaci, nezjistí si všechny dostupné informace, a hlavně si neprostuduje celou smlouvu, nebo si ji prostuduje, ale nerozumí ji. Když dlužník nerozumí smlouvě, měl by se o ní poradit s někým, kdo těmto právním věcem rozumí a dokáže mu poradit. Je zapotřebí si uvědomit svou reálnou finanční i životní situaci, a na základě posouzení této situace vyhodnotit, o jaký úvěr vůbec může dlužník zažádat. Každý dlužník by měl znát základy finanční gramotnosti. Bez povědomí, jak finanční svět funguje a co ho tvoří, se dlužník zkrátka neobejde, pokud se nechce dostat do nějaké dluhové pasti, ze které se těžko dostává.

4.4 Způsoby řešení nesplácení úvěrů

Po přijetí závazku, ke kterému se domácnosti usपालy, vzniká běh na dlouhou trať, při kterém musí domácnosti dostát svému závazku, čímž je splatit svůj dluh řádně a věcně, což znamená uhradit výši úvěru včetně úroků v předem domluveném termínu. V každé smlouvě je odstavec týkající se datumu a přesné částky, kterou musí domácnosti uhradit, aby jim

nevznikaly např. úroky za prodlení. Pokud domácnosti nejsou schopné dostát svým závazkům, dochází pak k řešení, které nejsou příjemné ani pro jednu stranu.

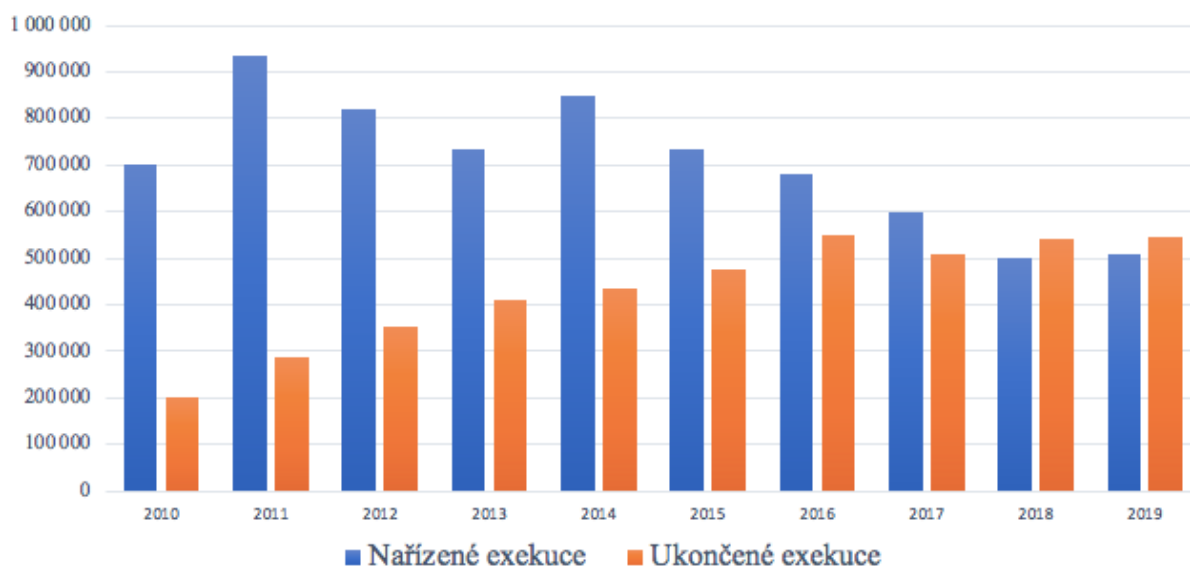
Na nesplácení úvěrů a následné zadlužení domácností se dá dívat z více hledisek. Tuto situaci neovlivňuje pouze jeden faktor, ale je jich hned několik. Může se jednat např. o vysokou spotřebu domácností, rostoucí ceny nejen nemovitostí ale i základních fyziologických potřeb, mezi které patří potraviny, oblečení, obuv, základní hygienické potřeby a další. Toto vše souvisí, ovlivňuje domácnosti a zvyšuje riziko neschopnosti dostát svým závazkům a splácet své dluhy. Nejhorší zvolenou cestu, kterou domácnost si zvolí, je splácet půjčku další půjčkou, a tu opět další. Tímto se domácnosti dostávají do tzv. koloběhu, ze kterého je málokdy cesty zpět, aniž by muselo dojít např. k exekučnímu řízení, odkladu splátek nebo osobnímu bankrotu. Díky novelizovanému zákonu č. 257/2016 Sb. o spotřebitelských úvěrech se dostává žadatelům o úvěr tzv. doba na rozmyšlenou, po kterou mají možnost si své rozhodnutí rozmyslet, zda budou schopni dostát tomuto prvnímu nebo dalšímu závazku či nikoli. Pokud jsou však stále pro přijetí úvěru, nezbyvá jim nic jiného než být zodpovědní a zvolit takovou půjčenou výši, kvůli které se nedostanou do finančních problémů, které budou vysvětleny podrobněji v následujících podkapitolách.

4.4.1 Exekuční řízení

V situaci, kdy dlužník není schopen dostát svým závazkům, tzn. nadále splácet své dluhy, vzniká několik možností, jak vyřešit daný problém. Prvním způsobem je exekuční řešení, kterého se dlužníci obávají, protože mají strach, že přijdou o veškerý majetek ale často i o rodinu. Spousta dlužníků své rodině nepřizná fakt, že se „topí“ v dlužích a nevidí světlo na konci tunelu. Proto když se ve dveřích objeví exekutor, má to jednoznačně negativní dopad i na ty, kteří dlužníky nejsou. Zpravidla se jedná o rodinné příslušníky, kteří sdílí domácnost s dlužníkem. Zabavování osobního majetku za účelem dražby vede k narušování rodinných vazeb, často i rozvodům či rozpadu domácností, které po jiné stránce běžně fungují.

Vymáhání finančních prostředků od dlužníka pro věřitele provádí soudní exekutor po ohlášení věřitelem, že dlužník nereaguje na věřitelovy upomínky o včasném splácení dlužné částky, kterou dlužník stále dluží věřiteli. Exekuci zahajuje samotný soud, který dohlíží na celou situaci. Dlužník by měl v tuto situaci začít reagovat a aktivně danou situaci řešit spoluprací s exekutorem i věřitelem. Dlužník má při zahájení exekučního řízení dvě možnosti, kterými jsou okamžitá úhrada dlužné částky nebo si sjedná splátkový kalendář u exekutorského úřadu. V prvním případě by se však dlužník vyhnul celému exekučnímu řízení a ušetřil by na nákladech exekuce, ovšem tato možnost není podle statistik tolik využívána, protože dlužník

nemá dostatek finančních prostředků k zaplacení. Pokud by měl, nedošlo by k zahájení exekučního řízení.

Obrázek 4 – Počet exekučních řízení v letech 2010-2019

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [11]

Na obrázku č. 4 je součet všech sledovaných exekucí na území České republiky v letech 2010 až 2019. Obrázek ukazuje počet zahájených exekucí a počet ukončených exekucí. Je patrné, že spousta zahájených exekucí nebyla řádně dokončena, což může mít na svědomí např. nespolupráce dlužníků. Exekuční řízení jsou zdlouhavá a často se vyřeší až za několik let. V letech 2010 až 2014 je vidět, že bylo zahájeno velké množství exekucí. Počet nařízených exekucí v roce 2010 byl 701 900, kdežto v dalším roce jich bylo už 936 219. Následně exekuční řízení klesala, ale i přesto se čísla zahájených exekucí pohybovala poměrně vysoko. V roce 2012 byl počet 821 919 a v roce 2013 733 058, v roce 2014 se prudce opět zvýšil na číslo 847 424. Počet vyřešených exekucí je v tomto období dvojnásobně či trojnásobně nižší. Za tento nárůst exekucí v období 2010 až 2014 může svým způsobem Hospodářská krize, která nastala v roce 2008 a její dopady se objevily až několik let po jejím skončení. Velká část domácností během této krize přišlo o pravidelný měsíční příjem či došlo k jejich poklesu, a domácnosti neměly, jak splácet své dluhy. Řešením se staly exekuční řízení, na jejich základě dostávali věřitelé od dlužníků své peníze zpět. Exekutoři zabavili majetek dlužníkovi, který následně vydražili a peníze putovaly k věřitelům. V dalších letech, tedy od roku 2015 až po rok 2019 je znázorněn poněkud nižší počet zahájených exekucí než v předchozích letech. V roce 2015 klesl počet zahájených exekucí pod půl milionu, přesněji na číslo 475 781. V dalších letech se počet pomalu zvyšoval, ale počet nařízených exekucí nepřeskočil až do roku 2019

hranici 600 000. Vyřešené exekuce naopak rostou, a dokonce za rok 2018 a 2019 převyšují počet zahájených exekucí, kdy v roce 2018 počet zahájených exekucí činí 499 512 a ukončených exekucí 540 000, v roce 2019 je tomu podobně, 507 764 zahájených exekucí a 545 000 ukončených. To je díky exekucím, které byly zahájeny v jiných letech a došlo k jejich ukončení až nyní.

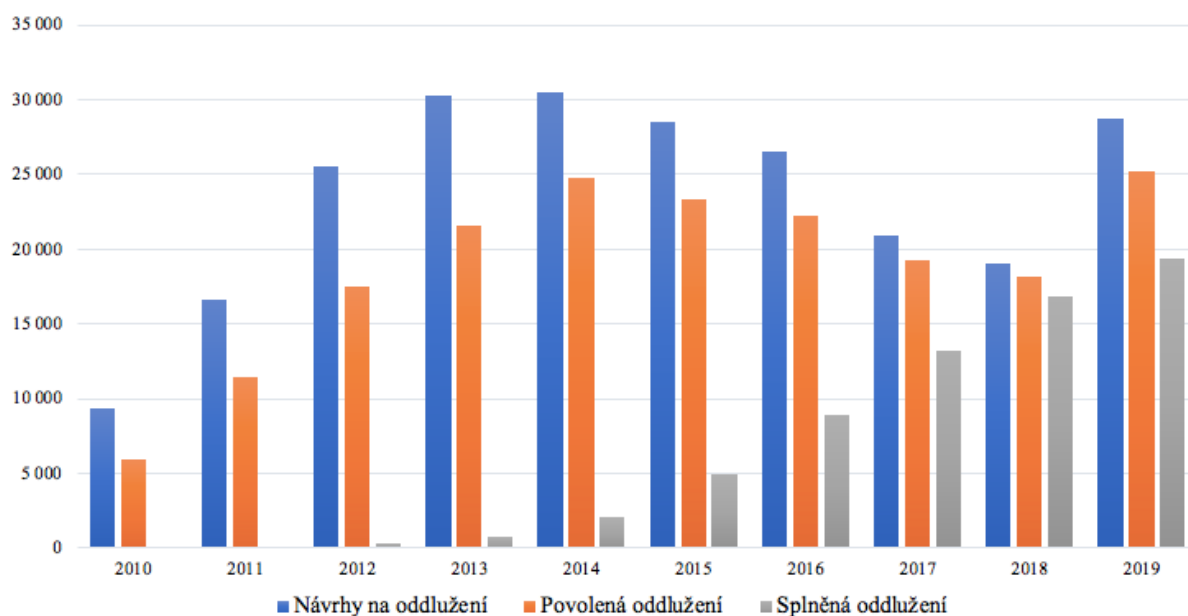
Exekuční řízení jsou z nadpoloviční většiny nařizeny z důvodu nesplacených půjček či úvěrů. Je to dáno především tím, že domácnosti nevidí žádná rizika při braní cizího kapitálu od třetí osoby. Domácnosti řeší hlavně současnou situaci, pokud se tedy ocitnou ve finanční nouzi, řeší ji půjčkami. Nehledí dopředu, ale jen na to, zda budou mít na další měsíc zapojenou vodu, elektřinu a plyn či vše odpojené. Řeší problémy za pochodu, málokdy se zastaví a naplánují si, kolik si mohou dovolit vynaložit peněz na další měsíc, aniž by se dostaly do situace jako je exekuční řízení. Je to koloběh. Necelá jedna třetina českých domácností se dostala do zahájeného exekučního řízení tím, že neměla dostatek peněz na zaplacení nájmu či energií. Zbytek domácností se ocitá v exekuci z důvodu nesplacení zboží a služeb.

4.4.2 Osobní bankrot

Druhým možným řešením, jak se dlužník může dostat ze své zadluženosti, je vyhlášení osobního bankrotu neboli oddlužení. Často dlužníci vidí ve schváleném oddlužení nepředstavitelnou úlevu a velkou pomoc zároveň, ale i přesto osobní bankrot přináší negativní dopady na dlužníka ale i jeho rodinu, zaměstnavatele a dlužníkovy věřitele. Pokud se dlužník ocitne v dluhové pasti, může to mít na něj silné psychické, zdravotní i sociální dopady. A to nejen na něj samotného, ale i na rodinné příslušníky. Podle statistik mezi nejčastější příčiny, proč se někdo ocitne v dluhách jsou ztráta zaměstnání, rozvod, nemoc či neuvážený úvěr. V případě schváleného oddlužení, začne dlužník dostávat ze svého platu pouze určitou část, kterou určí insolvenční soud, která je nezbytně nutná pro vyžití. Potíží je, že dlužník se často stydí za svoje činy, a proto se nikomu nesevěří, co ho tíží. Na tyto problémy by ale neměl být sám. Protože když zadlužení řeší sám, řeší to většinou jinými půjčkami, a tím se ocitá v nekonečném koloběhu splácení. Čím více má dlužník věřitelů, tím je to vždy horší, protože tím je více problémů. S problémy jsou následně spojeny stresové situace, které mají negativní dopad na psychiku a dlužník může být i vyloučen ze sociální skupiny.

Obrázek 5 ukazuje vývoj osobního bankrotu v letech 2010 až 2019. Sleduje za celé toto období tři ukazatele, kterými jsou: počet návrhů na oddlužení, počet povolených oddlužení a třetím ukazatelem je počet splněných oddlužení. Od roku 2010 je vidět rapidní nárůst návrhů na oddlužení až do roku 2014. Počet podaných návrhů na oddlužení byl v roce 2010 9 396,

v dalším roce byl téměř dvojnásobně vyšší, v roce 2012 bylo podaných návrhů 25 517, v roce 2013 a 2014 přesáhla hodnota tohoto ukazatele 30 000. Následující 2 roky, tedy rok 2015 a 2016 je vidět velmi mírný pokles počtu návrhů. V roce 2015 byla hodnota podaných návrhů na osobní bankrot 28 463 a v následujícím roce 26 503. V roce 2017 byl pokles vyšší než u předchozích let, a tento počet zůstal v následujícím roce skoro stejný. Hodnota se pohybovala okolo 20 000. Až v roce 2019 je vidět velký nárůst podobající se letům 2010 až 2016, kdy hodnota tohoto ukazatele byla 28 739. Co se týká druhého ukazatele, kterým je počet povolených osobních bankrotů, tak ten rostl stejně jako první ukazatel, a to do roku 2015. Nedosahoval však tak vysokých hodnot jako ukazatel podaných návrhů. V roce 2010 byla hodnota povolených oddlužení téměř 6 000, a v roce 2013 již přesáhla hranici 20 000. Od roku 2015 začal ukazatel povolených oddlužení klesat, a až v roce 2019 rapidně stoupl. Třetí ukazatel znázorňuje počet splněných oddlužení neboli řádně splacených dlužných částek nebo alespoň jejich většiny. Od roku 2010 tento ukazatel jen rostl. V letech 2010 až 2013 měl tendenci mírného růstu, avšak od roku 2014 se začal zvyšovat až o dvojnásobek počtu každého předchozího roku. V roce 2010 bylo splacených dluhů jen 48, v následujícím 144. Vysokých hodnot začal dosahovat od roku 2017, kdy splněných oddlužení bylo 13 205, v dalším roce již 16 862 a v roce 2019 necelých 20 000.

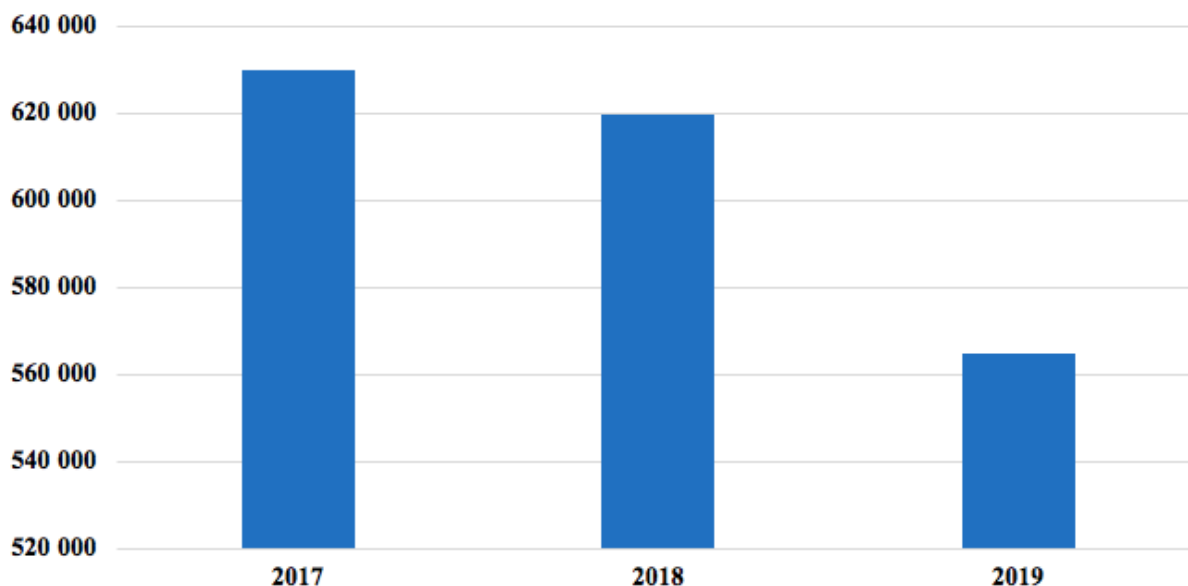
Obrázek 5 – Počet osobních bankrotů v letech 2010-2019

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [15]

4.4.3 Odklad splátek

Třetím možným řešením, jak se dá řešit nesplácení úvěrových produktů, je odklad splátek, který s sebou nese negativní dopady na dlužníka, které si dlužník častokrát na začátku neuvědomí a až později mu dojde, že odklad splátek nebyla až taková výhra. Odklad splátek umožňují banky těm věřitelům, kteří zažádají o odklad z nějakého finančního důvodu, který vede k finanční neschopnosti dostát svým závazkům. Banky většinou splátky odloží o pár měsíců, během kterých ale nabíhají dlužníkovi úroky. Ve finále dlužník zaplatí mnohem více než kdyby dodržel splátkový kalendář.

Obrázek 6 znázorňuje vývoj počtu registrovaných odkladů splátek dlužníků. Ve sledovaném období, které tvořilo roky 2017-2019, počet odkladů splátek klesal. V roce 2017 bylo přibližně 630 000 registrovaných odkladů, v následujícím roce hodnota ukazatele klesla o 10 000, tedy na úroveň 620 000, a v posledním sledovaném roce dosahovala hodnota úrovně 565 000. Podle zjištěných informací se pokles dlužníků v registru projevuje již několik let. Registry obsahují všechny nesplacené závazky, u kterých mají dlužníci problém se splátkami. Jedná se o závazky po splatnosti. Zajímavé je, že v registru jsou i závazky s hodnotou od 500 Kč.

Obrázek 6 – Počet registrovaných odkladů splátek v letech 2017-2019

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [13]

Odklad splátek se dá sledovat i mezi jednotlivými kraji a regiony ČR. Podle zpracovaných dat došlo v roce 2019 ke zlepšení ve všech krajích. Data byla porovnáвана s předchozím obdobím, tj. rokem 2018. Nejlepší postavení má Zlínský kraj s hodnotou 4,05 %, nejhůře si stojí však Ústecký kraj, jehož hranice přesahuje 12 procent.

Ke konci druhého čtvrtletí roku 2020, tedy ke konci června 2020, byly zaznamenány závazky u 553 000 dlužníků. Tato hodnota však ke konci března téhož roku byla o 7 000 vyšší. I přes pokles v první polovině roku 2020, kdy na scéně stále působí koronavirová pandemie, není možné dělat jakékoli prognózy týkající se schopnosti dlužníků splácet své přijaté závazky. To bude záviset především na dlouhodobých dopadech pandemie na celou ekonomiku. Ke konci roku 2020 tvořila výše pohledávek se schváleným odkladem celkem 208 mld. Kč. Z této sumy bylo 46 mld. Kč spadající do spotřebitelských úvěrů, které si vzaly české domácnosti.

4.5 Měření finanční gramotnosti

Orientace ve financích je pro domácnosti velké plus. Je velmi důležité a nezbytně nutné, aby všichni byli finančně vzdělaní. Pokud mají občané přehled, co se děje ve světě financí a bankovníctví, ovládají základní terminologii, je velmi malá pravděpodobnost, že by se později dostali do dluhové pasti. Finančně gramotný člověk se totiž umí orientovat v problematice týkající se peněz a cen. Je schopen správně rozhodovat a vést osobní či rodinný rozpočet za všech životních měnících se situací. V takovém případě by nemuselo docházet ke všem výše zmíněným způsobům (exekuční řízení, osobní bankrot, odklad splátek), jak vyřešit nesplácení úvěrů.

Ministerstvo financí provádí pravidelně jednou za pět let měření úrovně finanční gramotnosti. Zaměřuje se především na populaci starší 18 let a jejich znalosti týkající se rozpočtu, rezerv, finančních produktů a úvěrů. Tato kapitola sleduje situaci finanční gramotnosti za rok 2020 a následně ji porovná s minulým šetřením, a to za rok 2015.

Výsledky průzkumu ukázaly, že více než polovina českých domácností si tvoří rezervy na horší časy. 62 % českých domácností by se dokázalo nezadlužit a ustát výpadek měsíčního příjmu. V roce 2015 to bylo o 7 % méně. Značné množství domácností se za poslední rok nedostalo do nelehké životní situace, kdy by jejich příjmy nestačily pokrývat náklady, které mají domácnosti každý měsíc. Více než polovina je ale připravena řešit i takovéto situace pomocí svých rezerv. Pokud by tedy došlo k výpadkům jejich příjmů, jsou připraveni omezit své výdaje a čerpat své úspory. Čtvrtina domácností uvedla, že by ztrátu hlavního příjmu řešila hledáním nové práce nebo alespoň příležitostných brigád, než by se naskytla jiná příležitost. 42 % českých domácností však neumělo odpovědět na takovou otázku, jednalo se především lidi s nízkým vzděláním a nízkými příjmy. Zbývá část, tedy 16 %, uvedla, že by bez půjčky nevydržela ani jeden měsíc, protože by neměla dostatek financí na pokrytí základních životních nákladů. Překvapující byl fakt, že téměř polovina českých domácností spoří v hotovosti sama. Tato skupina, která nevyužívá bankovní sektor na tvorbu úspor a její úschovu, stále roste.

V roce 2015 si 19 % českých domácností vůbec nešetřila na horší časy, kdežto v roce 2020 došlo k poklesu a pouhých 9 % nespoří.

Co se týče finančních produktů, 90 % českých domácností využívá aktivně klasické běžné účty, dalšími produkty jsou účty u mobilních operátorů (dvě třetiny populace) a přes 50 % využívají spořicí účty či penzijní připojištění, kdy myslí především na své stáří. Při pořizování nového finančního produktu nejčastěji dají na doporučení svých známých, dále čerpají informace z internetu nebo se nechávají přímo informovat na pobočkách. Češi si čím dál častěji nechávají vytvářet nabídky od různých společností, především při pořízení týkající se kreditních karet, které pak vyhodnocují. Průzkum ukázal rozšíření znalostí Čechů v oblasti popsání rozdílu mezi debetní a kreditní kartou. Kreditní kartu využívá pouhá pětina, a to jen z důvodu naléhavé potřeby. Hlavně využívají své finanční prostředky. Pokud dojde k čerpání úvěru na kreditní kartě, průzkum ukázal, že závazky české domácnosti splácí zpravidla v bezúročném období. Za posledních 10 let došlo k rozvoji internetového bankovníctví, které je čím dál častěji využíváno. V roce 2015 polovina českých domácností využívalo tuto službu, loni to byly již tři čtvrtiny.

Úvěry si berou především ty domácnosti, které mají nedostatek finančních prostředků na financování jejich bydlení. Více než 80 % domácností řeklo, že by si krátkodobé úvěry nevzdalo. Jednalo se hlavně o úvěry poskytnuté na nákup vánočních dáreků či dovolené. Se splácením úvěrových produktů nemá problém 87 % domácností, tudíž se dá říct, že zodpovědnost českých domácností je poměrně vysoká. Při otázce, jak by domácnosti řešily situaci, kdy by neměly na splácení svých závazků, odpověděly, že by si vzaly další půjčku.

Oproti roku 2015 se úroveň finanční gramotnosti mírně zvýšila. Došlo k nárůstu ekonomické zodpovědnosti domácností, jejich finančních znalostí, avšak výsledky ukázaly, že české domácnosti mají spíše problém s matematikou obsahující prosté dělení, procenta, jednoduché a složené úročení. Domácnosti se začaly více zajímat o svou budoucnost, a proto začaly více spořit. Dvě třetiny domácností si tvoří rezervy na možnost, že by přišly o stálý příjem.

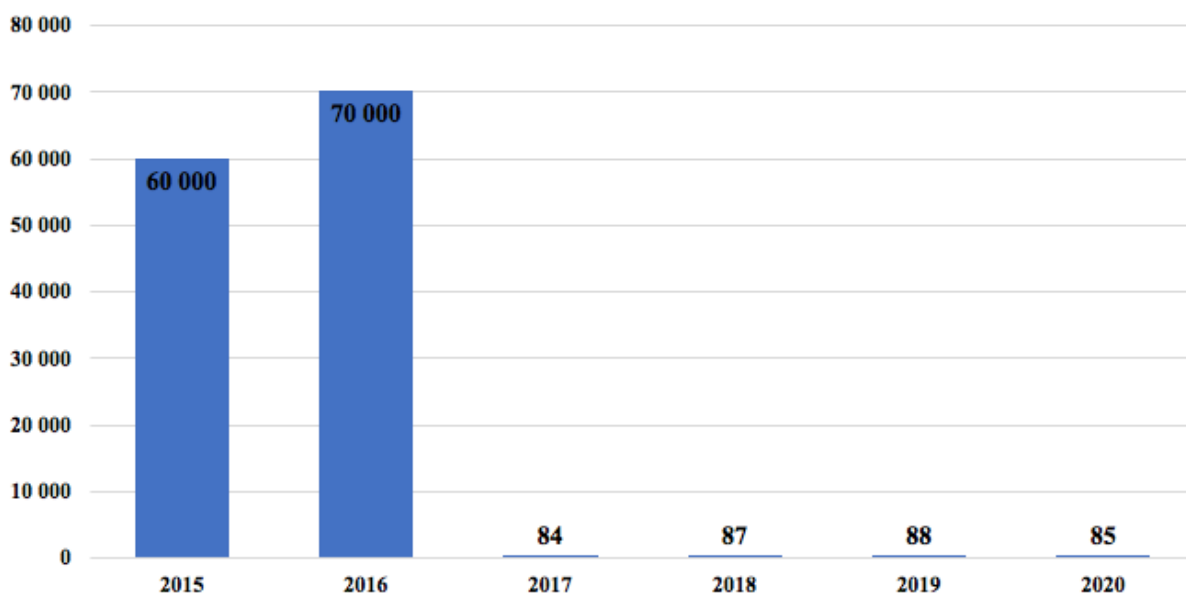
4.6 Působnost ČNB v oblasti ochrany spotřebitele

Předmětem dohledu v této oblasti je pozorování a následné zkoumání finančních institucí, které získali od ČNB licenci, která jim poskytuje legální poskytování finančních služeb, zda jednají v souladu s právními předpisy. ČNB dohlíží na působnost těchto finančních poskytovatelů, zda jejich obchodní praktika není nekalá a zda jednají v rámci dobrých mravů.

Dále nesmí žádného žadatele o úvěr diskriminovat či zvýhodnit, musí informovat o cenách za veškeré služby a dodržovat všechna pravidla.

ČNB zveřejnila tzv. desatero spotřebitele, kde ve zkratce popisuje, jak by se měl spotřebitel chovat. Jinými slovy má spotřebitel přemýšlet, ptát se na vše, čemu nerozumí, umět porovnávat úvěry od více poskytovatelů, radit se, spočítat si konečnou dlužnou částku, kterou bude vracet a jako poslední by měl učinit rozhodnutí, u jakého poskytovatele si úvěr vezme.

Změny, které přinesla novela zákona o spotřebitelském úvěru, se týkají především nebankovních poskytovatelů. ČNB se snažila omezit působnost nekalých praktik těchto poskytovatelů na území ČR, a tím zajistit větší bezpečnost spotřebitelů. Nebankovním institucím šlo vždy především jen o provize získané ze sjednaných spotřebitelských úvěrů. Jednalo se v první řadě o lichváře, kterým nezáleželo na ničem jiném. Proto se ČNB rozhodla regulovat finanční sféru a to tak, že došlo k novelizaci zákona o spotřebitelských úvěrech. Od roku 2016 má ČNB dohled nad celou situací v ČR týkající se poskytování úvěrových produktů. Kdo by chtěl podnikat, musí získat od ČNB bankovní licenci, což není nic jednoduchého. Nebankovní poskytovatel musí mít dle zákona 257/2016 Sb. o spotřebitelském úvěru základní kapitál v minimální výši, a to 20 milionů Kč. Pro porovnání základní kapitál bankovní instituce musí činit 500 milionů Kč. Pokud nebankovní poskytovatel splní všechny podmínky, ČNB mu udělí bankovní licenci, která platí po dobu 5 let. Po uplynutí doby může nebankovní poskytovatel požádat o její prodloužení, vždy o dalších 5 let.

Obrázek 7 – Vývoj počtu nebankovních subjektů v letech 2015-2020

Zdroj: Vlastní zpracování z dat [10]

Přijetí zákona č. 257/2016 Sb. o spotřebitelském úvěru lze brát jako správný krok. Na obrázku č. 7 je možné vidět značně velký úbytek nebankovních poskytovatelů. V roce 2015 a 2016 nebyl finanční trh nijak regulován, proto zde bylo tolik nebankovních poskytovatelů, kteří podnikali jen za účel získání co největší provize. V roce 2016 bylo zaznamenáno přibližně 70 tisíc nebankovních poskytovatelů, což se od přijetí novely zákona o spotřebitelských úvěrech značně změnilo. Od roku 2017 až do roku 2020 je možné sledovat poměrně stejný počet nebankovních poskytovatelů, který se pohyboval v rozmezí od 80-90 nebankovních institucí na celé území ČR. Z těchto číselných hodnot lze vyčíst, že finanční trh nebankovních poskytovatelů se značně omezil. Nad všemi těmito institucemi vykonává dohled ČNB.

4.6.1 Opatření ČNB souvisejících s koronavirovou krizí

Česká národní banka je centrální bankou a hlavním orgánem, který vykonává dozor nad finančním trhem v ČR. Musela tedy reagovat na začínající koronavirovou krizi. Na očekávané dopady způsobené touto krizí ČNB reagovala pomocí měnověpolitických opatření. Tato opatření byla vytvořena s cílem co nejvíce zmírnit dopad pandemie na cenovou a finanční stabilitu a podpořit českou ekonomiku nejvíce jak to jen šlo. Prvním krokem ČNB bylo snížit úrokové sazby. Dalším krokem bylo podpořit likviditu bankovního sektoru u nás.

V případě dočasného výpadku příjmů klienta v důsledku koronavirové nákazy, umožnila ČNB bankám odložit klientům splátky úvěrů. Vznikl nový zákon č. 177/2020 Sb. o některých opatření v oblasti splácení úvěrů v souvislosti s pandemií COVID-19, který dává možnost klientům odložit si své splátky nesplacených úvěrů o 3 nebo 6 měsíců. Tomuto zákonu se říká i tzv. úvěrové moratorium. Moratorium je bráno jako odklad splatnosti závazku z důvodů mimořádných okolností. Na základě tohoto zákona mohli dlužníci požádat své věřitele o odklad dluhů po tzv. ochrannou dobu. Zákon upravoval dvě ochranné doby, kdy dlužník mohl požádat o kratší ochrannou dobu trvající pouze do konce července roku 2020 nebo o delší, která trvala do konce října téhož roku. Tento zákon má dopad na spotřebitelské úvěry a jiné peněžité zápůjčky sjednané před 26. březnem 2020. Týká se to úvěrů u jakékoli banky ale i u nebankovních subjektů. Jak již bylo zmíněno, tato možnost se dala využít jen u úvěrových produktů, výjimku tvoří kontokorentní a revolvingové účty, operativní leasing či kreditní karty.

O odložení splátek si mohl zažádat téměř kdokoliv – běžní spotřebitelé, osoby samostatně výdělečně činné i firmy. Odložení bylo vyřizováno rychlým způsobem už jen kvůli samotným dlužníkům, kteří by se mohli kvůli neplacení svých závazků dostat do potíží, ale i kvůli věřitelům, kteří díky upozornění a žádosti od dlužníka věděli, že se něco děje a mohli na to nějak reagovat. Splátky se odkládaly od prvního dne následujícího měsíce hned poté, co

dlužník zažádal svého věřitele o odložení z důvodu negativního ekonomického dopadu pandemie koronaviru. Dlužníci však musí počítat s prodloužením splácení úvěru, protože o tu dobu, co si odložili splácení, se jim také prodlouží splátkový kalendář navýšený ovšem o úroky, které nabíhají během doby odkladu. Tyto úroky mají stejnou výši jako jsou uvedeny v uzavřené smlouvě. Spotřebitelé tyto úroky mohou zaplatit až později, až po splacení celé jistiny, avšak firmy musí úroky platit průběžně během odložení splátek. U spotřebitelských úvěrů během ochranné doby nemusí spotřebitelé platit žádné splátky ani úroky, vše se posune a bude to spláceno až po skončení ochranné doby. Za ochrannou dobu spotřebitel zaplatí pouze úrok, který je splatný až po splacení všech odložených splátek. Žádné poplatky za odložení se neplatí. Úroková sazba činí nejvýše 9 % p. a., což je sjednaná úroková sazba (repo sazba ČNB) navýšená o 8 procentních bodů. Pokud je ve smlouvě domluvená nižší úroková sazba, platí ta sjednaná. Přesnou částku spočítá bankovní či nebankovní poskytovatel svému klientovi a nejpozději do 30 dnů doručí informace o následných krocích.

Odložení splátek z důvodu celosvětové krize způsobené koronavirem je dle zákona bez poplatků a dlužníci nebudou za žádných okolností zapsáni do registrů dlužníků, což by pro případné budoucí žádosti o úvěr mohl být problém.

Pokud dlužník zažádá o odklad splátek, věřitel posoudí situaci dlužníka, zda skutečně spadá do zákona č. 177/2020 Sb., o některých opatřeních v oblasti splácení úvěrů v souvislosti s pandemií COVID-19. Jakmile dlužník do této kategorie spadá, věřitel nesmí odmítnout odklad splátek. Pokud však spotřebitelský úvěr nespadá do režimu tohoto zákona a dlužník má problém s jeho splácením, musí se domluvit s věřitelem o dalším postupu a najít tak společné východisko a určit si podmínky.

4.7 Návrhy a doporučení

Problém zadluženosti domácností spočívá ve většině případů u dlužníků, kteří si všímají výhradně okamžitého užitku z půjček, než aby si uvědomily, co znamená splácení těchto půjček v delším časovém horizontu. Spousta dlužníků má nastavený příliš vysoký standard života, kvůli kterému chtějí luxusní životy. Podle zjištěných informací domácnostem nevádí tzv. život na dluh. ČNB sleduje zadlužení domácností z několika hledisek, ze kterých vychází najevo, že domácnosti se nejčastěji zadlužují kvůli bydlení, ať už vlastnímu nebo pronajmutému. Tyto hodnoty každým rokem rostou v řádech milionů. Mým doporučením je, aby dlužníci stáli pevně nohama na zemi a uvědomovali si, že jejich standardy jsou přehnané.

Změny v zákoně č. 257/2016 Sb. o spotřebitelských úvěrech značně pomohly finančnímu sektoru. ČNB se začala více zajímat o poskytovatele úvěrových produktů, a

především o klienty, aby při jednání s nimi nedocházelo k nemravním a nekalým praktikám ze strany poskytovatelů. Díky hlubšímu přezkoumávání se bankovní a nebankovní instituce více zajímají o finanční situaci potenciálních klientů, u kterých si určují jejich bonitu, případně se ujišťují, že tito dlužníci budou schopni dodržet smluvní podmínky. K riziku jako neschopnosti dostát svým závazkům dochází spíše od dlužníka než od věřitele. Na základě zjištěných informací se ukázalo, že je to dáno hlavně finanční orientací dlužníků. Ti nerozumí základní terminologii, a proto je pro ně obtížné zvážit svou situaci, na jejíž základě následně vyhodnocují nabídky od bankovních či nebankovních institucí. Při zkoumání finanční gramotnosti Čechů se ukázalo, že od roku 2015 došlo k určitým změnám týkající se orientaci ve financích, avšak i přes tuto změnu není jejich úroveň znalostí ve finančním světě dost vysoká. Doporučuji, aby se Češi více zajímali o finanční sféru, chodili na kurzy či přednášky, které jim zkvalitní úroveň vzdělání a budou znát alespoň základní terminologii týkající se bankovníctví. ČNB zahájila kampaň, která se snaží podpořit finanční a ekonomickou gramotnost. Celá kampaň se zabývá osobními financemi a poukazuje, jak se dá bez nehody „proplout“ celým finančním světem. Všichni, kdo nerozumí smlouvě, by si ji měli projít s někým, kdo této terminologii rozumí a dokáže jim poradit, zda je právě tato smlouva výhodná či nikoli. Po správném vyhodnocení nemůže docházet k neschopnosti dostát závazkům a následným komplikacím, které nesplácení přináší.

Při nesplácení úvěrů dochází ke třem významným způsobům řešení, která nepotěší jak dlužníka, tak ani věřitele. Jedná se o exekuční řízení, odkad splátek a osobní bankrot. Všechny tyto způsoby, které řeší neschopnost splácení úvěrových produktů, jsou pro dlužníka velmi psychicky a často i zdravotně či sociálně náročné, protože kvůli zadlužení může přijít o rodinu, a občas to končí sebevraždou. Pro věřitele to také není žádná výhra, protože se dostávají do situace, kdy dlužník poruší smluvený kontrakt a ti na to musí reagovat, což přináší akorát stresové situace a náklady navíc. Podle zjištěných informací se počet zahájených exekucí snižuje každým rokem, naopak ukončené exekuce stále rostou. Je to dáno především tím, že oprávněné osoby jsou dostatečně kvalifikovány na práci s dlužníky, ví, jaký majetek má hodnotu a jak nejrychleji mohou ukončit exekuční řízení. Dlužníci na druhou stranu většinou spolupracují, protože dobře vědí, že jedině tak bude rychleji ukončená exekuce. Počet žádostí o odklad splátek má klesající tendenci, což je dáno především tím, že dlužníci si umí dobře spočítat, kolik by zaplatili, pokud by odklad dostali. Je tedy velmi důležité si každý krok v sektoru bankovníctví rozmyslet a až poté jednat. Velmi oblíbené, než odklad splátek je osobní bankrot. Cílem osobního bankrotu je zastavit veškerá vymáhání věřitelů na dlužnících a zajistit tak v jedné pravidelné měsíční splátce splácení veškerých závazků. Pokud dlužníci projeví zodpovědné chování v dané věci a ukážou snahu, soud jim může odpustit 70 % jejich celkových

závazků, někdy i více. Pokud se mají dlužníci vyhnout narůstajícímu předlužování českých domácností, měl by stát zajistit dostatečnou informovanost občanů o negativních důsledcích zadluženosti. V ČR existuje mnoho organizací zabývajících se finančním poradenstvím, kteří pomáhají občanům, kteří se ocitli ve finanční tísní a poskytují jim rady, jaký způsob je pro ně nejvhodnější či jim pomáhají zlepšit jejich finanční gramotnost.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat rizika spojená s poskytováním spotřebitelských úvěrů a problematiku zadluženosti domácností v České republice a s tím související neschopnost splácet úvěrové produkty.

Úvěrové produkty se dají získat od bankovních i nebankovních institucí. Je potřeba mít neustále na paměti, že u nebankovních poskytovatelů jsou vyšší rizika, než které vznikají u bank. I přes řadu změn, které se dotkly především nebankovních poskytovatelů, se vyplatí půjčovat si u bankovních institucí než u fyzických osob, které získaly bankovní licenci od ČNB, která jim povoluje vykonávat činnost – poskytovat úvěrové produkty. Spotřebitelské úvěry patří mezi druhé nejčastější poskytované úvěry na území ČR. Prvním jsou hypoteční úvěry. Spotřebitelské úvěry se specializují převážně na nepodnikatelské účely, kterými se rozumí nákupy spotřebního zboží, vybavení domácnosti a dalších nákupů. Stále je nezbytné při výběru vhodného úvěrového produktu, aby klienti měli přehled o světě financí, aby se „nespálili.“ Při ukvapeném rozhodnutí či špatné finanční gramotnosti může nastat několik rizik. Aby k nim nedocházelo, banky se snaží co nejvíce prověřovat své budoucí klienty. Při obchodování jsou totiž vystavovány velkým rizikům, např. klienti přestanou splácet, a tím se banky mohou stát nestabilními. Ovšem ani přísnější prověřování často nestačí. Dlužníci vystavují rizikům nejen věřitelé, ale i sami sebe. Kvůli své neschopnosti dostat svým závazkům přichází na scénu exekuční řízení, odklad splátek či osobní bankrot dlužníků.

Zadluženost domácností a ovlivňují faktory, mezi které patří současná krizová situace (koronavirová pandemie) a nezodpovědnost dlužníků při braní nadměrných půjček, které nejsou schopni splatit. Při špatném výběru úvěrového produktu či ocitnutí ve špatné životní situaci pak dochází k exekuci, osobnímu bankrotu nebo odkladu splátek. Jsou to nejběžnější cesty, jak se dostat z dluhové pasti, i když to nijak není výhodné pro dlužníky. ČNB jako centrální banka provádí neustálý dozor nad finanční scénou, reguluje finanční sektor tím, že poskytuje po řádném řízení bankovní licence fyzickým osobám, které chtějí poskytovat úvěrové produkty. Díky ČNB se finanční sektor „očistil“ od nepoctivých nebankovních poskytovatelů. Jako centrální banka musí reagovat na veškeré výkyvy v ekonomice, a proto během pandemie vznikl zákon pomáhající dlužníkům v obtížné finanční situaci na vzpomínání se. Díky odbornému doзору ČNB, regulaci trhu a přijetí novely zákona o spotřebitelských úvěrech došlo k zdokonalení úvěrového trhu.

POUŽITÁ LITERATURA

1. *Občanský zákoník: novelizované znění: rejstřík: redakční uzávěrka 20. 8. 2018.* Ostrava: Sagit, 2012-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-308-8.
2. *Ochrana spotřebitele: zákon o ochraně spotřebitele, potraviny a tabákové výrobky, ČOI, obecná bezpečnost výrobků, technické požadavky na výrobky, posuzování shody, některé služby informační společnosti; Spotřebitelský úvěr: redakční uzávěrka 1. 8. 2019.* Ostrava: Sagit, 2006-. ÚZ. ISBN 978-80-7488-361-3.
3. BOHANESOVÁ, Eva. Finanční gramotnost. 1., vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2018. ISBN 978-80-244-5397-2.
4. ČERNOHORSKÁ, Liběna. *Komplexní pohled do bankovního světa.* Vydání druhé. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-094-3.
5. KANTNEROVÁ, Liběna. *Základy bankovníctví: teorie a praxe.* V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-595-4.
6. LOCHMANNOVÁ, Alena. *Bankovníctví: základy bankovníctví.* Prostějov: Computer Media, 2018. ISBN 978-80-7402-305-7.
7. MEJSTRÍK, Michal, Magda PEČENÁ a Petr TEPLÝ. *Bankovníctví v teorii a praxi: Banking in theory and practice.* Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2870-7.
8. REVENDA, Zbyněk. *Peněžní ekonomie a bankovníctví. 5., aktualizované vydání.* Praha: Management Press, 2014. ISBN 978-80-7261-279-6.
9. SLANINA, Jan. *Zákon o spotřebitelském úvěru: komentář.* V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-645-6.
10. VACEK, Lukáš. *Zákon o spotřebitelském úvěru: komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-776-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. ARAD – Systém časových řad – Česká národní banka. [online]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=12&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=1538&p_uka=1%2C3&p_strid=AAD&p_od=201501&p_do=202001&p_lang=CS&p_format=0&p_decsep=%2C.
2. Desatero spotřebitele – Česká národní banka. [online]. Copyright © ČNB 2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/dohled-financni-trh/ochrana-spotrebitele/desatero-spotrebitele/>.
3. Household accounts – Household debt – OECD Data. *OECD Data* [online]. Copyright © OECD [cit. 10.04.2021]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm>.
4. How the world embraced consumerism – BBC Future. *BBC – Homepage* [online]. Copyright © 2021 BBC. [cit. 01.03.2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/future/article/20210120-how-the-world-became-consumerist>.
5. Informace pro dlužníky, kteří mají v souvislosti s pandemií COVID-19 problémy se splácením úvěrů | Kancelář finančního arbitra. [online]. Copyright © [cit. 04.04.2021]. Dostupné z: <https://finarbitr.cz/cs/informace-pro-verejnost/aktuality/informace-pro-dluzniky-kteri-maji-v-souvislosti-s-pandemii-covid-19-problemy-se-splacenim-uveru-392.html>.
6. Insolvency – Justice.cz. *Insolvency – Justice.cz* [online]. Copyright © Ministerstvo spravedlnosti ČR 2018 [cit. 04.04.2021]. Dostupné z: <https://insolvency.justice.cz>.
7. Ministerstvo. *Průvodce* [online]. Copyright © [cit. 19. 03. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/ministerstvo>.
8. Navigátor bezpečného úvěru. [Navigátor bezpečného úvěru 2018]. In: *EEIP a.s. [online]*. Praha: Univerzita Karlova, 2018 [cit. 09.12.2020]. Dostupné z: http://www.eeip.cz/wp-content/uploads/2019/04/190121_NBU_studie-final.pdf.
9. Odklady splátek a jejich záznam v úvěrových registrech | Časopisy Bankovníctví. *Homepage | Časopis Bankovníctví* [online]. Dostupné z: <https://www.bankovnictvionline.cz/index.php/neprehlednete/odklady-splatek-jejich-zaznam-v-uverovych-registrech>.
10. Otevřená data – Česká národní banka. [online]. Copyright © ČNB 2021 [cit. 11.04.2021]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/seznamy/Otevrena-data/>.
11. Otevřená data o exekucích. *Otevřená data o exekucích* [online]. Copyright © 2009 [cit. 10.04.2021]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/statistiky>.

12. Spotřební výdaje domácností – 2019 | ČSÚ. *Český statistický úřad* | ČSÚ [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/spotrebni-vydaje-domacnosti-2019>.
13. Statistika odkladů splátek a úvěrů v programech COVID – Česká národní banka. [online]. Copyright © ČNB 2021 [cit. 10.04.2021]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/souhrnne-informace-fin-trhy/statistika-odkladu-splatek-a-uveru-v-programech-covid/>.
14. Statistiky ČLFA (2007-2020) – ČLFA. *Home – ČLFA* [online]. Dostupné z: <https://www.clfa.cz/statistiky/informace-o-trhu/statistiky-clfa-2007-2020>.
15. Statistiky | INSTITUT PREVENCE A ŘEŠENÍ PŘEDLUŽENÍ. *Institut prevence a řešení předlužení* [online]. Copyright © [cit. 18.03.2021]. Dostupné z: <https://www.institut-predluzeni.cz/mapy-a-statistiky/>.
16. 257/2016 Sb. Zákon o spotřebitelském úvěru. *Zákony pro lidi – Sbirka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 04.04.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-257>.